วารสารนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT LAW JOURNAL

**ชื่อเรื่อง: มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย**

**ชื่อผู้แต่ง: อัจฉริยา วงษ์บูรณาวาทย์**

การอ้างอิงที่แนะนำ: อัจฉริยา วงษ์บูรณาวาทย์, ‘มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย’ (2567) 53(4) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 1244.

**ผู้สนับสนุนหลัก**

SAIJO DENKI

Tax and Legal Counsellors
Seri Manop & Doyle

ptt

SATYAPON & PARTNERS
THAILAND Intellectual Property Law Firm

Baker McKenzie.

**ผู้สนับสนุนร่วม**

WEERAWONG C&P
WEERAWONG, CHINNAVAT & PARTNERS LTD.

วิญญชน

DEJ-UDOM & ASSOCIATES
Attorneys-at-Law

**โครงการวารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
**คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง**
**เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 โทร. 02 613 2109 อีเมล tu.lawjournal@tu.ac.th**

# มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย*

# Legal Measures to Promote the Use of Patents for Environmental Protection in Thailand

อัจฉริยา วงษ์บูรณาวาทย์
อาจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
Archariya Wongburanavart
Lecturer, School of Law, Mae Fah Luang University

วันที่รับบทความ 13 กรกฎาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 13 ตุลาคม 2567; วันตอบรับบทความ 16 ตุลาคม 2567

## บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาการใช้กฎหมายสิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศและประเทศไทยเพื่อวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องและเสนอแนะแนวทางหรือมาตรการที่เหมาะสมในการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายและนโยบายของประเทศไทยกับสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยจากการศึกษาพบว่าในทั้งสามประเทศนี้ ได้มีการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมายในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่หากนำไปใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง หรือการใช้มาตรการทางนโยบายโดยการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้ได้รับการตรวจสอบคำขอแบบเร่งด่วนเพื่อเร่งรัดการออกสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ดังกล่าวได้รวดเร็ว ซึ่งจาก

* บทความนี้สรุปจากโครงการวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย” ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566.

การศึกษากฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยพบว่า แม้ว่าประเทศไทยจะมีทั้งมาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรและมาตรการการให้สิทธิเศษที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ แต่มาตรการดังกล่าวยังไม่มีความเหมาะสมและเพียงพอที่จะนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมาย ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดยเพิ่ม “การประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” เป็นเหตุหนึ่งในมาตรา 9 (5) ที่สามารถใช้ในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ และควรมีการแก้ไขมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ เพื่อจัดตั้งช่องทางพิเศษสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยเร่งรัดกระบวนการพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ประเภทนี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างมาตรการที่ชัดเจนและยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงคู่มือการตรวจสอบสิทธิบัตรของเจ้าหน้าที่ให้มีหลักเกณฑ์ชัดเจนในการประเมินและพิจารณาการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเพิ่มรายละเอียดในคำขอสิทธิบัตรเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของการประดิษฐ์นั้น

**คำสำคัญ :** สิทธิบัตร การประดิษฐ์ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

## Abstract

This research article examines the role of patent law in environmental protection in foreign countries and Thailand, aiming to analyse related problems and propose appropriate guidelines or measures for employing patents for environmental protection in Thailand. The study involves a comparative analysis of legal measures and policies related to patents in Thailand, the United Kingdom, the United States, and the People's Republic of China. The findings reveal that these three countries have utilised patents as a means of protecting the environment. This includes employing legal measures to waive patent protection for inventions that could seriously harm the environment and policy measures that grant special rights to patent applications for environmentally friendly inventions, allowing for expedited examination and quicker patent issuance. However, the study of Thailand's patent laws revealed that, although there are legal measures and policies that can be applied for environmental protection, these measures are currently not effective, appropriate, or sufficient to significantly promote environmental protection. A particular issue identified is the ambiguity present within the law. Consequently, it is proposed that the Thai Patent

Act of B.E. 2522 (1979) be amended to include “inventions that, if exploited, may cause serious damage to the environment” as a criterion under Section 9 (5). This amendment would allow for the exemption of such inventions from patent protection. Additionally, Section 24 of the Patent Act B.E. 2522 (1979) should be amended to establish a special route for the filing of patent applications for environmentally friendly inventions. This would prioritise and expedite the examination for such inventions, establishing a more sustainable approach to environmental protection in the future. Furthermore, the patent examination guidelines for officials should be updated to include clear criteria for assessing and evaluating inventions that may impact the environment, as well as adding specific details in the patent application regarding the environmental effects of the invention.

**Keywords:** Patents, Invention, Environmental Protection

# 1. บทนำ

สิทธิบัตร (Patents) ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รวมไปถึงการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิบัตรเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (Exclusive Rights) ที่รัฐมอบให้แก่ผู้ประดิษฐ์คิดค้น ในอันที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคุ้มครอง เช่น ผลิต ขาย เสนอขาย ส่งออก มีไว้เพื่อขาย ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการได้รับประโยชน์จากการคุ้มครองสิทธิบัตร ผู้ขอรับสิทธิบัตรจะต้องทำการเปิดเผยรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการคุ้มครอง โดยการเปิดเผยต้องมีลักษณะสมบูรณ์ ชัดแจ้ง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด เพื่อที่สังคมจะได้เอาไปใช้ประโยชน์ ดังนั้นการเผยแพร่ข้อมูลสิทธิบัตรจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยรวมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความท้าทายใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นจากความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง และเป็นปัญหาหลักที่โลกต้องเผชิญในศตวรรษที่ 21 ดังนั้นการสร้างความสมดุลระหว่างการสร้างแรงจูงใจในการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในโลกปัจจุบัน สิ่งที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ให้ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนายั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมอีกด้วย[1]

อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งหมดจะมีสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร ยกตัวอย่างเช่น การประดิษฐ์บางอย่างอาจถูกยกเว้นมิให้สามารถได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ด้วยเหตุผลหลายประการ ตามข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Agreements on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS) หรือความตกลงทริปส์ ซึ่งเป็นความตกลงที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศสำหรับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครอง ซึ่งรัฐบาลของประเทศสมาชิกจะต้องให้ความคุ้มครองต่อทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่าง ๆ เอาไว้ โดยในข้อที่ 27.2 ของความตกลงทริปส์ได้อนุญาตให้ประเทศสมาชิกตราบทบัญญัติในกฎหมายภายในของตนเพื่อยกเว้นการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครอง “ความสงบเรียบร้อย” (*Ordre Public*)

[1] OECD, Patent Statistics Manual 2009 <*http://dx.doi.org./10.1787/9789264056442-en*> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

และ “ศีลธรรม” (Morality) ซึ่งรวมไปถึงการคุ้มครองชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช หรือเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม โดยในข้อบัญญัตินี้ได้อนุญาตให้ประเทศสมาชิกสามารถยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรให้กับการประดิษฐ์เพื่อป้องกันมิให้การแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ภายในดินแดนของตน อันเป็นความจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมทั้งการคุ้มครองชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช หรือเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีเงื่อนไขว่าการไม่ให้สิทธิบัตรดังกล่าวไม่ได้กำหนดขึ้นเพียงเพราะกฎหมายของตนห้ามการใช้ประโยชน์ ดังนั้นจากบทบัญญัติดังกล่าว ประเทศสมาชิกอาจยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรในการประดิษฐ์บางประเภทเพื่อป้องกันมิให้มีการใช้งานของการประดิษฐ์นั้น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม[2] โดยการที่ความตกลงทริปส์ยินยอมให้ประเทศสมาชิกยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ด้วยเหตุผลดังกล่าวก็เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่ากฎหมายสิทธิบัตรไม่ควรส่งเสริมให้มีการคิดค้นการประดิษฐ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม[3] โดยแม้ว่าการประดิษฐ์โดยตัวของมันเองอาจไม่ได้มีลักษณะเป็นการต้องห้ามตามกฎหมายแต่หากการใช้งานของประดิษฐ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ประเทศสมาชิกก็สามารถยกเว้นไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์นั้นได้ตามข้อ 27.2 ได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความตกลงทริปส์ได้กำหนดให้ภยันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงเป็นหนึ่งในข้อยกเว้นจากการให้การคุ้มครองสิทธิบัตรได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าการค้นพบนวัตกรรมใหม่ ๆ แม้จะมีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมในการพัฒนาประเทศ แต่สิ่งเหล่านั้นอาจส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน เช่น ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน มลภาวะ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์เช่นว่านี้ประชาชนย่อมจะได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามการบัญญัติข้อยกเว้นจากการให้การคุ้มครองสิทธิบัตรดังกล่าวนี้มิใช่บทบังคับ ดังนั้นประเทศภาคีสามารถเลือกที่จะไม่บัญญัติข้อยกเว้นเหล่านี้และให้การคุ้มครองสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งรวมไปถึงผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมได้ โดยบทบัญญัติในความตกลงทริปส์ดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการเรียกร้องของสหภาพยุโรป ประเทศญี่ปุ่น และประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งขัดกับแนวคิดของ

---

[2] Agreements on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Article 27.2: “Members may exclude from patentability inventions, the prevention within their territory of the commercial exploitation of which is necessary to protect *ordre public* or morality, including to protect human, animal or plant life or health or to avoid serious prejudice to the environment, provided that such exclusion is not made merely because the exploitation is prohibited by their law.”.

[3] จักรกฤษณ์ ควรพจน์, *กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า* (พิมพ์ครั้งที่ 6, นิติธรรม 2559) 199.

ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ไม่ต้องการให้บัญญัติหลักการนี้ไว้ในความตกลงทริปส์[4] โดยสำหรับประเทศไทยนั้น ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 9 (5) ได้มีการบัญญัติห้ามการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือเสรีภาพของประชาชนไว้ แต่มิได้ระบุถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ที่เป็นภยันตรายร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะเจาะจงแต่อย่างใด อีกทั้งยังไม่ปรากฏแนวปฏิบัติและคำพิพากษาของศาลในการพิจารณาคดีเรื่องการประดิษฐ์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ เนื่องจากกฎหมายสิทธิบัตรถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม ดังนั้นในหลาย ๆ ประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร แคนาดา ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐเกาหลี สาธารณรัฐประชาชนจีน บราซิล ได้มีบริการจดทะเบียนสิทธิบัตรแบบเร่งด่วน (Fast Track) เพื่อเร่งรัดการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรสำหรับนวัตกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Environmentally Friendly Innovation) หรือที่เรียกว่าคำขอรับสิทธิบัตรสีเขียว (Green Patents)[5] เช่น ในสหราชอาณาจักร ผู้ขอรับสิทธิบัตรที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าการประดิษฐ์ที่ขอรับการคุ้มครองมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถใช้ประโยชน์จากช่องทางด่วน หรือที่เรียกว่า “Green Channel” ได้ โดยสามารถได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรในเวลาเพียงเก้าเดือนซึ่งใช้เวลาน้อยกว่าการดำเนินการเฉลี่ยในการขอรับสิทธิบัตรในช่องทางปกติซึ่งใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี[6] หรือในบางประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดข้อจำกัดบางประการเกี่ยวกับประเภทของเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในการใช้ช่องทางพิเศษ โดยอนุญาตให้เฉพาะเทคโนโลยีลดการปล่อยคาร์บอน (Carbon-saving Technologies) สามารถขอรับการจดทะเบียนสิทธิบัตรผ่านทางช่องทางด่วนได้เท่านั้น[7] ด้วยเหตุนี้เองระบบช่องทางด่วนจึงช่วยทำให้ผู้ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรสามารถใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตรของตนได้เร็วขึ้น และเป็นการเผยแพร่ความรู้ทางเทคนิคของสิทธิบัตรสีเขียวสู่สังคมได้เร็วขึ้นอีกด้วย[8] อย่างไรก็ตามในขณะนี้พบว่าประเทศไทยยังไม่มีระบบช่องทางด่วนสำหรับการจดทะเบียนสิทธิบัตรสำหรับนวัตกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะแต่อย่างใด แต่ได้มีการเปิดบริการ

---

[4] จักรกฤษณ์ ควรพจน์, *กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์* (นิติธรรม 2560) 107.

[5] Antoine Dechezleprêtre, *Fast-Tracking ‘Green’ Patent Applications: An Empirical Analysis* (CEP Discussion Paper No 1197, March 2013) <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=4a4a6c7532b8baf637b96d03da15e81a824548b9> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[6] London Research International, ‘Intellectual Property Rights and Patent Protection: Making the Move from Japan to Europe’ (LRI Technology Newsletter, Issue 14, April 2012) <https://londonresearchinternational.com/wp-content/uploads/2021/05/2012.4_Intellectual-Property-Rights-and-Patent-Protection.pdf> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[7] Antoine Dechezleprêtre (เชิงอรรถ 5).

[8] เพิ่งอ้าง.

รับจดทะเบียนสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนให้เฉพาะกับการขอสิทธิบัตรในด้านการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อลดระยะเวลาการจดทะเบียนสิทธิบัตรให้เร็วขึ้น[9]

อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกรวมไปถึงที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่นั้นมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น และย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ประเทศไทยยังคงขาดมาตรการและแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการใช้กฎหมายสิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเหมือนดังเช่นในต่างประเทศ ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ในประเด็นด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจให้เติบโตและมีความเป็นธรรมบนความสมดุลของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงวิเคราะห์สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะเสนอมาตรการที่เหมาะสมในการส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มีเป้าหมายในการพัฒนาประเทศสู่สังคมที่มีระดับคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นแต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ต่ำผ่านมาตรการต่าง ๆ อีกด้วย

## 2. แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

สิทธิบัตรเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเติบโตทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ เมื่อได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรแล้ว ผู้ทรงสิทธิย่อมมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์ใด ๆ ในผลงานทางปัญญาของตนตามสิทธิบัตรภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าสิทธิบัตรจะให้สิทธิผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิ แต่สิทธิดังกล่าวก็จะมีผลใช้บังคับเพียงในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อต้องการสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของผู้ทรงสิทธิและสาธารณชนให้เกิดมีขึ้นนั่นเอง โดยทั่วไปแล้วกฎหมายสิทธิบัตรจะมุ่งคุ้มครองเทคโนโลยีการประดิษฐ์ แต่กฎหมายของประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ เช่น ประเทศไทยและเวียดนาม นอกจากจะคุ้มครองการประดิษฐ์ (Invention) แล้วยังให้การคุ้มครองการออกแบบทางอุตสาหกรรม (Industrial Designs)

[9] กองสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 'โครงการเร่งรัดสิทธิบัตรแบบมุ่งเป้านวัตกรรมอาหารแห่งอนาคต' <https://www.ipthailand.go.th/images/26669/Patent/fast track2567/targetpatentfasttrack_Futurefood.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรอีกด้วย[10] ซึ่งการคุ้มครองในลักษณะนี้จะมีความแตกต่างกับกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศอุตสาหกรรม เช่น กฎหมายของสหภาพยุโรป กฎหมายของสหราชราชอาณาจักรที่มีการแยกการคุ้มครองการออกแบบทางอุตสาหกรรมไว้ภายใต้กฎหมายอีกระบบหนึ่ง[11]

สำหรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้น สิ่งที่กฎหมายสิทธิบัตรมุ่งให้การคุ้มครอง คือการประดิษฐ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นหากเป็นเพียงการค้นพบ (Discovery) สิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ จึงไม่ใช่การประดิษฐ์และไม่สามารถขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ นอกจากนี้ ยังต้องเป็นผลให้มาซึ่งผลิตผลตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด[12] โดยการประดิษฐ์จะได้รับการคุ้มครองหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับผลที่เกิดจากการใช้งานการประดิษฐ์นั้นเป็นสำคัญ[13] โดยการประดิษฐ์ที่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้นั้นต้องเข้าเงื่อนไขสามประการดังต่อไปนี้ ประการแรก ต้องเป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ (Novelty) กล่าวคือต้องเป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏต่อสาธารณชนมาก่อนเลย[14] ประการที่สอง ต้องมีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (Inventive Step) ซึ่งหมายถึง การแก้ปัญหาทางเทคนิค หรืองานไม่อาจประจักษ์ได้โดยง่ายโดยผู้ที่มีความชำนาญในระดับสำหรับงานประเภทนั้น (Person having ordinary skill in the pertinent art)[15] โดยวัตถุประสงค์สำคัญของการกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวก็เพื่อรับประกันว่าการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรนั้นมีคุณค่า สมควรกับการที่รัฐให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ประดิษฐ์ในการแสวงหาประโยชน์ใด ๆ จากการประดิษฐ์นั้น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับที่สังคมได้รับข้อมูลความรู้ในการประดิษฐ์นั้น และประการสุดท้าย ต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ (Industrial Application) ซึ่งหมายถึง สามารถนำการประดิษฐ์ดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานทางอุตสาหกรรมได้[16]

อาจกล่าวได้ว่า การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรมีเจตนารมณ์ที่สำคัญคือสร้างแรงจูงใจให้มีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ออกสู่สังคม ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยและพัฒนาในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีความซับซ้อนนั้นมักต้องใช้เวลาและเงินลงทุนค่อนข้างมาก ดังนั้นเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับ

---

[10] กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 'กฎหมายการออกแบบผลิตภัณฑ์ – สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม' (กรมทรัพย์สินทางปัญญา) <https://www.ipthailand.go.th/images/781/L_viernam_1_desight.pdf> สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2567.

[11] UK Government, 'Register a Design' <https://www.gov.uk/register-a-design> สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2567; **European Union**, 'Design Protection' <https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/design-protection/index_en.htm> สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2567.

[12] ไชยยศ เหมะรัชตะ, *ลักษณะของทรัพย์สินทางปัญญา : พื้นฐานความรู้ทั่วไป ลิขสิทธิ์สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค้า เซมิคอนดักเตอร์ชิป พันธุ์พืชใหม่* (นิติธรรม 2559) 168-170.

[13] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 3) 199.

[14] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 38.

[15] เลอสรร ธรสุกาญจน์, 'การประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น' <http://www.lerson.sc.chula.ac.th/bc/pdf/tech_management/Patent_Law_Mini_Course/07_Inventive_Step.pdf> สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2566.

[16] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 74.

ผู้ประดิษฐ์หรือนักลงทุนในการได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมจากการลงทุนดังกล่าว รัฐจึงต้องให้สิทธิเด็ดขาดเป็นการตอบแทนการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากประเทศพัฒนาแล้วสู่ประเทศกำลังพัฒนาผ่านกลไกของสิทธิบัตร[17] ไม่ว่าจะเป็นจากการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ในเอกสารที่เกี่ยวข้อง หรือผ่านสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ[18] อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งหมดจะมีสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร ดังจะเห็นได้จากการที่ข้อที่ 27.2 ของความตกลงทริปส์ได้อนุญาตให้ประเทศสมาชิกตราบทบัญญัติในกฎหมายภายในของตนเพื่อยกเว้นการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครอง “ความสงบเรียบร้อย” และ “ศีลธรรม” ซึ่งรวมไปถึงการคุ้มครองชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช หรือเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในบางกรณีประเทศภาคีสมาชิกอาจปฏิเสธที่จะให้การคุ้มครองสิทธิบัตรหากเชื่อว่าการทำเช่นนั้นจำเป็นต่อการปกป้องประโยชน์สาธารณะหรือขัดต่อศีลธรรมอันดี โดยประเทศที่มีการใช้ข้อยกเว้นดังกล่าวได้มีแนวทางการปรับใช้ในสองแนวทางด้วยกัน กล่าวคือ มีทั้งกรณีที่ได้กำหนดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่หากมีการนำไปใช้งานแล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงเอาไว้เป็นการเฉพาะในกฎหมายสิทธิบัตรของตนเช่นเดียวกับที่ปรากฏในข้อที่ 27.2 ของความตกลงทริปส์[19] ยกตัวอย่างเช่น ในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศอินเดีย ซึ่งได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า การประดิษฐ์ที่หากมีการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แล้วอาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรม หรืออาจก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรงต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืช หรือสิ่งแวดล้อม ไม่อาจขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ได้[20] หรือในอีกแนวทางหนึ่ง ดังเช่นที่ปรากฏในกฎหมายสิทธิบัตรของสหราชอาณาจักร ที่แม้ว่าจะไม่ได้มีการบัญญัติข้อยกเว้นดังกล่าวไว้เป็นการเฉพาะในกฎหมายสิทธิบัตร แต่ได้มีการกำหนดไว้ในคู่มือการตรวจสอบสิทธิบัตรว่า ข้อยกเว้นที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยนั้น ให้รวมถึงกรณีการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้งานอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงด้วย[21]

อย่างไรก็ตาม การที่ประเทศสมาชิกจะใช้ข้อยกเว้นไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์โดยอ้างเหตุผลตามข้อ 27.2 ได้นั้น จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขสองประการ กล่าวคือ ประเทศสมาชิกดังกล่าวจะต้องมีการห้ามการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือห้ามจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ภายในประเทศ และการห้ามนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งรวมถึง

---

[17] ไชยยศ เหมะรัชตะ (เชิงอรรถ 12) 161.

[18] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 429.

[19] Agreements on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Article 27.2.

[20] The Patents Act 1970 Section 3(b).

[21] The Patents Act 1977 Section 1(3); UK Intellectual Property Office, ‘Manual of Patent Practice: Section 1 Patentability’ (GOV.UK, 29 September 2023) <https://www.gov.uk/guidance/manual-of-patent-practice-mopp/section-1-patentability> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

เพื่อการคุ้มครองชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช หรือเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม[22] ดังนั้นหากประเทศสมาชิกใดต้องการจะยกเว้นการคุ้มครองแก่การประดิษฐ์โดยอ้างเหตุผลว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ประเทศสมาชิกดังกล่าวจะต้องห้ามมิให้มีการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือห้ามจำหน่ายสินค้าที่เกิดจากการประดิษฐ์นั้นในประเทศของตนเสียก่อน โดยการห้ามนั้นเป็นไปเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้นหากประเทศสมาชิกใดได้ยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์โดยอ้างเหตุผลในข้อ 27.2 แต่กลับอนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือจำหน่ายสินค้าดังกล่าวในประเทศก็ย่อมเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติในที่ข้อนี้ตามความตกลงทริปส์[23] อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติในที่ข้อที่ 27.2 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ที่ส่งผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมนั้นยังขาดความชัดเจนบางประการ เช่น ไม่ได้ระบุรายละเอียดหรือเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นการประดิษฐ์ที่มีคุณลักษณะอย่างไรที่จะถือว่าอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง โดยแม้ว่าข้อ 27.2 จะใช้คำว่า “ร้ายแรง” (Serious) เพื่อบ่งชี้ถึงระดับของความเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โดยหากการใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์นั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม แต่หากความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ประเทศสมาชิกก็ไม่อาจยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรด้วยเหตุผลนี้ได้

นอกจากนี้ สืบเนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงเกิดแนวคิดที่จะส่งเสริมการประดิษฐ์คิดค้นที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือลดการทำลายสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยหรือที่เรียกว่าการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการประดิษฐ์ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์และกระบวนการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมต่างก็มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น “เทคโนโลยีสีเขียว” (Green Technology) “นวัตกรรมสีเขียว” (Green Innovation) “เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” (Environmentally Sound Technology) รวมไปถึง “เทคโนโลยีด้านสภาพอากาศ” (Climate Technology) เป็นต้น ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้มีลักษณะที่คล้ายกันคือ เป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพในการปรับปรุงประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ และเพื่อจำแนกประเภทของเทคโนโลยีสีเขียว

โดยในปี 2010 คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญของ International Patent Classification (IPC) ซึ่งได้มีการจำแนกประเภทสัญลักษณ์การประดิษฐ์ระหว่างประเทศโดยใช้ตัวเลขและตัวอักษร

---

[22] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 201.

[23] WTO, ‘the WTO TRIPs Agreement – A Practical Overview for Climate Change Policymakers’ 5. <https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/ta_docs _e/8_3_overviewclimatechange_e.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

ได้มีการแบ่งหมวดหมู่ย่อยของสิทธิบัตรสีเขียว (IPC Green Inventory) ออกเป็น 7 หมวดหมู่ ได้แก่ การผลิตพลังงานทดแทน (Alternative Energy Production) การขนส่ง (Transportation) การอนุรักษ์พลังงาน (Energy Conservation) การจัดการของเสีย (Waste Management) การเกษตรและป่าไม้ (Agricultural and Forestry) กฎระเบียบด้านการบริหารและการออกแบบ (Administrative, Regulatory or Design Aspects) และการพลังงานนิวเคลียร์ (Newclear Power Generation)[24] นอกจากนี้เพื่อช่วยระบุประเภทย่อยของเทคโนโลยีสีเขียวได้ดียิ่งขึ้น สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาในบางประเทศได้พัฒนาระบบการจำแนกประเภทเฉพาะของเทคโนโลยีสีเขียว ซึ่งจะช่วยในการค้นหาเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้ว และช่วยในการวิเคราะห์แนวโน้มในนวัตกรรมเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงการวิเคราะห์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนา “FI classification scheme” สำหรับเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการจำแนกประเภทเทคโนโลยีสีเขียวที่มีรายละเอียดมากขึ้นและแบ่งย่อยเพิ่มเติมจาก Green Inventory ของ IPC[25] นอกจากนี้ สำนักงานสิทธิบัตรยุโรป ก็ได้มีการกำหนดรูปแบบการจำแนกประเภทเทคโนโลยีสำหรับคุณลักษณะเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะ ที่เรียกว่า “Y02 classification scheme” และยังมีการแบ่งหมวดหมู่ย่อยภายใต้หมวดหมู่ดังกล่าว[26] เช่น หมวดหมู่ย่อย “Y02C” สำหรับเทคโนโลยีในการจับและจัดเก็บก๊าซเรือนกระจก เป็นต้น[27]

นอกจากนี้ ในปี 2013 องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property: WIPO) ยังได้สร้างแพลตฟอร์มฐานข้อมูลออนไลน์ที่ชื่อว่า “WIPO GREEN” ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีสีเขียว อันเป็นการส่งเสริมการค้าและเปิดโอกาสให้กับธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสีเขียว อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับนวัตกรรมเหล่านี้อีกด้วย[28] โดย WIPO GREEN ได้เปิดโอกาสให้ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย สมาคมธุรกิจ และบุคคลทั่วไปจากประเทศสมาชิกขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกเข้าร่วมเป็นสมาชิก และใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มได้ WIPO GREEN จึงถือได้ว่าเป็น

---

[24] World Intellectual Property Organization, ‘IPC Green Inventory’ (WIPO, 2010) <https://www.wipo.int/classifications/ipc/green-inventory/> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[25] Japan Patent Office, ‘Outline of the Patent Classification System’ <https://www.jpo.go.jp/e/system/patent/gaiyo/seido-bunrui/> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[26] WIPO Green, ‘Classification Systems for Green Technology Solutions’ <https://www3.wipo.int/wipogreen/en/docs/ipo-green-policy-note-6.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[27] European Patent Office, ‘Updates on Y02 and Y04S’ <https://www. epo.org/en/news-events/in-focus/classification/classification/updatesYO2andY04S สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2567.

[28] WIPO Green, ‘WIPO Green – The Marketplace for Sustainable Technology’ <https://www3.wipo.int/wipogreen/en/> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

แพลตฟอร์มที่ใหญ่ที่สุดของสหประชาชาติสำหรับการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียว ซึ่งสามารถช่วยสนับสนุนการแก้ไขปัญหาสภาพภูมิอากาศและประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง[29]

การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่ามีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน กลไกทางกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายสิทธิบัตรถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการส่งเสริมนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในด้านนี้ หลาย ๆ ประเทศใช้ระบบสิทธิบัตรในการสร้างและเพิ่มแรงจูงใจให้กับภาคอุตสาหกรรมที่จะลงทุนทรัพยากรทางการเงินในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ[30] กล่าวคือ กฎหมายสิทธิบัตรซึ่งถูกใช้เป็นกลไกสำคัญในการให้ความคุ้มครองผลิตผลที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ สู่สังคมนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากทำให้ผู้ประดิษฐ์เกิดความมั่นใจในการเปิดเผยข้อมูลการประดิษฐ์ของตนต่อสาธารณชนเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่จะใช้ประโยชน์ในเทคโนโลยีของตนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลต่าง ๆ ลงทุนลงแรงในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ออกสู่สังคม อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม[31] ทั้งนี้เนื่องจากการที่นักลงทุนจะพิจารณาลงทุนในเทคโนโลยีสีเขียวหรือไม่นั้น ความมั่นใจในการได้รับผลตอบแทนจากการลงทุน (Return on Investment: ROI) และความสามารถในการสร้างกำไรที่เพียงพอเพื่อให้เกิดความคุ้มค่ากับเงินทุนที่ลงทุนไป เป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจในการลงทุน[32] อีกทั้งการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ยังช่วยให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสีเขียวที่มีอยู่ได้ อันจะนำไปสู่ประโยชน์ในการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ต่อไป[33]

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันผู้ถือครองสิทธิบัตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิบัตรการประดิษฐ์มักจะเป็นบริษัทอุตสาหกรรมที่เป็นผู้ลงทุนออกค่าใช้จ่ายในการทำวิจัยและพัฒนาในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรมของตน ในขณะที่ผู้ประดิษฐ์มักจะเป็นลูกจ้างของบริษัทดังกล่าว

---

[29] WIPO Green, 'WIPO GREEN Annual Report 2023 Released' (WIPO Green 7 Febuary 2024) <https://www3.wipo.int/wipogreen/en/news/2024/news_0003 .html#:~:text=The%20WIPO%20GREEN%20database%20of,green%20technology%20innovation%20and%20exchange.> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[30] Eric L Lane, 'Building the Global Green Patent Highway: A Proposal for International Harmonization of Green Technology Fast Track Programs' (2012) 27 Berkeley Tech LJ 1119, 1121.

[31] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 419.

[32] Eric L Lane (เชิงอรรถ 30) 1127.

[33] Ye Wang, 'Has China Established a Green Patent System? Implementation of Green Principles in Patent Law' (2022) 14 *Sustainability* 8 <https://doi.org/10.3390/su141811152> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

ที่อาจได้รับเพียงผลประโยชน์ตอบแทนจากการจ้างงานดังกล่าว แต่ไม่ได้รับสิทธิแต่เพียงผู้เดียวจากกฎหมายสิทธิบัตร ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบัน บริษัทอุตสาหกรรมหรือผู้ลงทุนในการวิจัยและพัฒนาคือผู้ที่ได้รับแรงจูงใจที่เกิดจากกฎหมายสิทธิบัตรอย่างแท้จริง[34] ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละประเทศจะต้องส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อกระตุ้นและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่สูงขึ้น[35] โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียว ซึ่งถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อประเทศในปัจจุบันอันเนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่โลกกำลังเผชิญอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งถือเป็นภัยคุกคามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมวลมนุษยชาติในรอบหลายพันปี[36]

## 3. กฎหมายสิทธิบัตรกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่าในต่างประเทศที่ผู้เขียนได้เลือกศึกษา อันได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นประเทศที่มีการพัฒนาและปรับใช้กฎหมายสิทธิบัตรที่มีความก้าวหน้าและมีประสบการณ์ในการใช้สิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละประเทศมีความเป็นผู้นำในด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี รวมถึงมีแนวทางในการใช้มาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางนโยบายที่โดดเด่น ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างให้กับประเทศอื่น ๆ ในการปรับใช้สิทธิบัตรเพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั้งสามประเทศนี้ได้มีการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมายในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่หากนำไปใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง หรือการใช้มาตรการทางนโยบายโดยการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้ได้รับการตรวจสอบคำขอแบบเร่งด่วนเพื่อเร่งรัดการออกสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ดังกล่าวได้รวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ดี ในแต่ละประเทศก็จะมีรายละเอียดของมาตรการและแนวปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยอาจแยกพิจารณาความแตกต่างดังกล่าวได้ดังนี้

---

[34] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 420.

[35] WIPO, 'R&D, Innovation and Patents' <https://www.wipo.int/patent-law/en/developments/research.html> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[36] UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Climate Change the Greatest Threat the World Has Ever Faced, UN Expert Warns' (2022) <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/climate-change-greatest-threat-world-has-ever-faced-un-expert-warns> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

### 3.1 สหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรให้การคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2520 (The Patents Act 1977)[37] นอกจากนี้ยังเป็นภาคีสมาชิกในความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรอีกหลายฉบับ เช่น ความตกลงทริปส์ สนธิสัญญาความร่วมมือสิทธิบัตร อนุสัญญาสิทธิบัตรประชาคมยุโรป อนุสัญญากรุงปารีส เป็นต้น[38]

ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2520 มาตรา 1 (1) ได้มีการกำหนดเงื่อนไขสำหรับการได้รับความคุ้มครองสิทธิบัตร อันได้แก่ การประดิษฐ์ที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจะต้องมีความใหม่ (Novelty) มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (Inventive Step) และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ (Industrial Application) และจะต้องไม่ใช่การประดิษฐ์หรือสิ่งที่ไม่สามารถรับความคุ้มครองในฐานะสิทธิบัตรตามที่ได้กำหนดไว้ โดยมาตรา 1 (2) ได้กำหนดสิ่งที่ไม่สามารถขอรับการคุ้มครองทางสิทธิบัตรได้ เช่น การประดิษฐ์ที่ไม่มีลักษณะตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด การค้นพบ (Discoveries) ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Theory) หรือวิธีการทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Method) แบบแผน (Scheme) กฎ หรือวิธีการสำหรับการแสดงออกซึ่งการกระทำที่เกี่ยวกับจิตใจ (Rule or Method for Performing a Mental Act) การประดิษฐ์ที่การใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์นั้นขัดต่อนโยบายสาธารณะ (Public Policy) เป็นต้น

ในสหราชอาณาจักรมีการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมใน 2 กรณี ได้แก่ การใช้มาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม และการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

สำหรับการใช้มาตรการทางกฎหมาย เมื่อพิจารณากฎหมายสิทธิบัตรของสหราชอาณาจักรจะพบว่า พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2520 ไม่ได้ระบุการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรในกรณีที่การใช้การประดิษฐ์ในเชิงพาณิชย์นั้นอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงเอาไว้เป็นการเฉพาะเช่นเดียวกัน โดยมาตรา 1 (3) ได้บัญญัติไว้เพียงว่า การประดิษฐ์ใดที่หากมีการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แล้วอาจขัดต่อนโยบายสาธารณะ (Public Policy) หรือศีลธรรม (Morality) ย่อมไม่อาจ

---

[37] HM Government, 'The Patents Act 1977' (GOV.UK, 7 January 2021) <https://www.gov.uk/government/publications/the-patents-act-1977> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[38] Colin Birss and others, 'Chapter 9: United Kingdom' in An International Guide to Patent Case Management for Judges <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-1079-chapter9-en-united-kingdom-an-international-guide-to-patent-case-management-for-judges.pdf> สืบค้นเมื่อวัน 30 กันยายน 2567.

ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร[39] อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมาตรา 1 (3) ได้รับเอาหลักการของมาตรา 53 (a) ของอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป (The European Patent Convention: EPC) มาใช้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้ประโยชน์ของการประดิษฐ์ที่อาจ “ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” (seriously prejudice) นั้นอยู่ภายใต้ขอบเขตของคำว่านโยบายสาธารณะ (Public Policy) เช่นเดียวกับการตีความของคณะกรรมการอุทธรณ์ด้านเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรป (The Technical Board of Appeal of the European Patent Office) ที่มีความเห็นว่าการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงนั้น อยู่ภายใต้ขอบเขตของคำว่า “ความสงบเรียบร้อย” (*Ordre Public*) เนื่องจากถ้อยคำดังกล่าวนี้หมายถึงการคุ้มครองความปลอดภัยสาธารณะและความปลอดภัยทางร่างกายของบุคคลในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งรวมถึงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วย[40] ดังนั้นคณะกรรมการอุทธรณ์ด้านเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปจึงมีความเห็นว่า มาตรา 53 (a) ของอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปนั้นครอบคลุมถึงกรณีที่การใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์อาจ “ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” (seriously prejudice the environment) ด้วย

โดยแม้ว่าคำตัดสินจากคณะกรรมการอุทธรณ์ด้านเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปจะไม่ได้มีอำนาจทางกฎหมายเหนือสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสหราชอาณาจักร (The United Kingdom Intellectual Property Office: UKIPO) แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าคำตัดสินของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปนั้นมีอิทธิพลต่อแนวทางการตัดสินใจของสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสหราชอาณาจักรในการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตร ซึ่งเป็นการรักษามาตรฐานที่สอดคล้องกันสำหรับการประดิษฐ์ที่สามารถจดสิทธิบัตรได้ในสหราชอาณาจักรและในเขตอำนาจของอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป[41] ดังนั้นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสหราชอาณาจักรสามารถใช้เป็นเหตุแห่งการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ ตามมาตรา 1 (3) เช่นเดียวกับที่มาตรา 53 (a) แห่งอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปได้กำหนดไว้[42] นอกจากนี้ยังสามารถใช้เป็นเหตุแห่งการเพิกถอนสิทธิบัตรได้เช่นเดียวกัน ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2520 มาตรา 72 (1) ได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏกรณีข้อพิพาทที่มีการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรอันเนื่องมาจากการที่การใช้ประโยชน์ของการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง

---

[39] The Patents Act 1977 Section 1 (3): “A patent shall not be granted for an invention the commercial exploitation of which would be contrary to public policy or morality.”.

[40] Plant Cell (Case No T0356/93 -3.3.4) (Plant Genetic Systems v Glutamine Synthetase Inhibitors) (Unreported, Boards of Appeal, European Patent Office, Decision of 21 February 1995), 5.

[41] Colin Birss and others (เชิงอรรถ 38).

[42] UK Intellectual Property Office (เชิงอรรถ 21).

ในสหราชอาณาจักรแต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่มักเป็นคำวินิจฉัยหรือคำตัดสินที่เกิดขึ้นภายใต้อนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป[43] โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ในสาขาเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ที่มีการพิจารณาว่าการคุ้มครองการประดิษฐ์ในสิ่งมีชีวิตหรือที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ ดังเช่นในคดี Harvard/Onco-mouse ที่คณะกรรมการอุทธรณ์ฝ่ายเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปได้ขอให้คณะกรรมการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรวินิจฉัยว่าการใช้กรรมวิธีทางชีววิทยาเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหนูในการคิดค้นวิธีการรักษาโรคมะเร็งนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีหรือไม่ ซึ่งในคดีนี้คณะกรรมการของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปได้มีความเห็นว่า ในการพิจารณาประเด็นดังกล่าวจะต้องใช้วิธีการชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบระหว่างความทุกข์ทรมานของสัตว์กับประโยชน์ที่มนุษย์จะได้รับจากการประดิษฐ์ดังกล่าว ซึ่งในคดีนี้คณะกรรมการตรวจสอบคำขอได้มีคำวินิจฉัยว่า ในกรณีนี้ประโยชน์ที่สังคมจะได้รับจากการคิดค้นวิธีรักษาโรคมะเร็งนั้นมีน้ำหนักมากกว่าความทุกข์ทรมานของสัตว์ ดังนั้นการประดิษฐ์ดังกล่าวจึงไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี[44]

ในเวลาต่อมา คณะกรรมการอุทธรณ์ฝ่ายเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปยังได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็คือคดี Plant Genetic System โดยในคดีนี้ กรีนพีซ (Greenpeace) ได้คัดค้านการคุ้มครองสิทธิบัตรในพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม (Genetically Engineered Plant) โดยอ้างว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวขัดต่อศีลธรรมและก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในคดีนี้คณะกรรมการอุทธรณ์ฝ่ายเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปได้วินิจฉัยว่า การประดิษฐ์ดังกล่าวไม่ได้ขัดต่อมาตรา 53 (a) ของอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปแต่อย่างใด[45] ซึ่งคำวินิจฉัยดังกล่าวก่อให้เกิดข้อถกเถียงอย่างมากถึงมาตรฐานในการใช้ทฤษฎีชั่งน้ำหนักที่ได้มีการปรับใช้ในคดี Onco-mouse[46] อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติพบว่า การใช้ข้อยกเว้นด้านความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรนั้นเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก[47]

---

[43] Esra Demir and Evert Stamhuis, 'Patenting Human Biological Materials and Data: Balancing the Reward of Innovation with the *Ordre Public* and Morality Exception' (2023) 18(7) *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 546, 550-551 <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad052> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[44] Harvard/Onco-mouse (T 19/90) [1990] EPOR 501 (EPO Boards of Appeal); WIPO, 'Bioethics and Patent Law: The Case of the Oncomouse' (2006) 3 WIPO Magazine <https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/03/article_0006. html> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[45] Plant Genetic Systems/Greenpeace (T 356/93) [1995] EPOR 357 (EPO Boards of Appeal).

[46] Lionel Bentley, *Intellectual Property Law* (Oxford University Press 2009) 457.

[47] Ana Nordberg, 'Patents, morality and biomedical innovation in Europe: historical overview, current debates on stem cells, gene editing and AI, and de lege ferenda reflections' in Daniel J. Gervais (ed) *Fairness, Morality and Ordre Public in Intellectual Property* (Elgar Online 2020) 253.

ในส่วนของการใช้มาตรการทางนโยบายในการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสหราชอาณาจักรได้มีการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมผ่านโครงการ “Green Channel” หรือโครงการการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนสำหรับสิทธิบัตรเทคโนโลยีสีเขียว[48] ซึ่งเป็นช่องทางในการเร่งรัดกระบวนการขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยสหราชอาณาจักรถือเป็นประเทศแรกในโลกที่การให้สิทธิพิเศษในลักษณะดังกล่าวแก่การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน โดยโครงการ Green Channel ได้มุ่งเน้นไปที่การเร่งรัดกระบวนการจดทะเบียนสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยไม่ได้กำหนดประเภทของเทคโนโลยีไว้เป็นการเฉพาะ ซึ่งการเร่งรัดกระบวนการจดสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจะช่วยลดระยะเวลาในการพิจารณาคำขอสิทธิบัตร ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ขอได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรเร็วขึ้นกว่าการยื่นผ่านช่องทางปกติ การยื่นคำขอสิทธิบัตรผ่านทางโครงการนี้จะช่วยให้ได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ภายในเวลา 9-12 เดือน ซึ่งเร็วกว่าการยื่นคำขอในกรณีทั่ว ๆ ไป ที่อาจต้องใช้เวลานานถึง 2-3 ปี[49] โดยผู้ขอสามารถยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโครงการ Green Channel ก่อนยื่นคำขอรับสิทธิบัตรหรืออาจขอก่อนกระบวนการที่ผู้ขอต้องการจะเร่งรัด ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการสามารถส่งคำขอเข้าร่วม Green Channel ผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือโดยวิธีการไปรษณีย์ อีกทั้งยังไม่มีการจำกัดจำนวนคำขอสำหรับการยื่นผ่าน Green Channel โดยผู้สมัครสามารถขอดำเนินการได้ตราบใดที่มีการยืนยันอย่างสมเหตุสมผลว่าการประดิษฐ์นั้นมีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมแต่อย่างใด[50] ความยืดหยุ่นในการเข้าร่วมโครงการนี้ทำให้ผู้สนใจสามารถเลือกวิธีการที่สะดวกที่สุดในการขอเร่งรัดกระบวนการขอรับสิทธิบัตรซึ่งมีส่วนช่วยในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ดี ผู้ยื่นคำขอผ่านระบบนี้ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ยื่นคำขอจากคนในประเทศ นอกจากนี้ อีกทั้งยังพบว่ามีจำนวนผู้ประกอบการสตาร์ทอัพที่ใช้ประโยชน์จากกระบวนการนี้ค่อนข้างสูง[51] ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการสร้างแรงจูงใจต่อการคิดค้น สร้างสรรค์การประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมผ่านมาตรการให้สิทธิพิเศษนี้

---

[48] UK Intellectual Property Office, ‘Patents: Accelerated Processing - Green Channel’ (GOV.UK, 16 September 2024) <https://www.gov.uk/guidance/patents-accelerated-processing#green-channel> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[49] Ana Nordberg (เชิงอรรถ 47).

[50] UK Intellectual Property Office (เชิงอรรถ 48); Peter A. Jackman and Haley Ball, ‘Options for Accelerating Examination of Renewable Technology Patent Applications’ (2023) 4 Pratt’s Energy Law Report 117, 125 <https://www.sternekessler.com/app/uploads/2023/05/energy_law_ report_options_for_accelerating_examination _of_renewable_technology_patent_applications.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[51] Antoine Dechezleprêtre (เชิงอรรถ 5).

อย่างไรก็ดี ในการยื่นคำขอเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ผู้ยื่นคำขอจะต้องยื่นคำขอเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมทั้งอธิบายว่าการประดิษฐ์ของตนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นต้น และระบุว่าการดำเนินการในขั้นตอนใดที่ผู้ขอต้องการเร่งรัด ได้แก่ การตรวจค้นการประดิษฐ์ (search examination) การตรวจสอบ (examination) การตรวจสอบการประดิษฐ์ (combined search and examination) หรือการประกาศโฆษณา (publication) ทั้งนี้ผู้ยื่นคำขอผ่าน “Green Channel” สามารถขอเร่งกระบวนการขอรับสิทธิบัตรได้ในทุก ๆ ขั้นตอนดังกล่าว (Intellectual Property Office, 2019)[52] โดยแม้ว่าโครงการ Green Channel จะไม่ได้มีการกำหนดประเภทของนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียวที่สามารถเข้าร่วมโครงการได้เป็นการเฉพาะเอาไว้ โดยเพียงแต่กำหนดให้ผู้ยื่นคำขออธิบายว่าการประดิษฐ์ของตนเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรโดยไม่ต้องยื่นหลักฐานประกอบนั้น เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมทุกประเภทสามารถยื่นคำขอผ่านโครงการนี้ได้ อย่างไรก็ดี หากการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ชัดเจน ผู้ยื่นอาจต้องเพิ่มเติมคำอธิบายเทคโนโลยีดังกล่าวโดยละเอียดเพื่อยืนยันผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุสมผล[53]

### 3.2 สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ภายใต้ประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา บรรพ 35 สิทธิบัตร (United States Code Title 35 – Patents)[54] นอกจากนี้ยังเป็นภาคีสมาชิกในความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิบัตรอีกหลายฉบับ เช่น ความตกลงทริปส์ อนุสัญญากรุงปารีส สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางด้านสิทธิบัตร ความตกลงสเตราส์เบิร์กว่าด้วยการจำแนกการประดิษฐ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น โดยการประดิษฐ์ที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิบัตรจะต้องมีลักษณะครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ จะต้องเป็นการประดิษฐ์ใหม่ (Novelty) ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย (Non-obvious) และมีลักษณะที่เป็นประโยชน์ (Useful)[55] โดยจากข้อกำหนดดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกานั้นได้ใช้ข้อความว่า “ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย” (Non-obvious) แทนข้อความ “ขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น” (Inventive step) และใช้ถ้อยคำ “เป็นประโยชน์” (Useful) แทนข้อความ “สามารถประยุกต์ใช้ได้ทางอุตสาหกรรม”

---

[52] Intellectual Property Office, ‘Patents: accelerated processing 2014’ <https://www.gov.uk/guidance/patents-accelerated-processing#green-channel> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[53] Peter A. Jackman and Haley Ball (เชิงอรรถ 50) 125.

[54] United States Code Title 35 – Patents (govinfo, 2011) <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title35/html/USCODE-2011-title35.htm> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[55] 35 U.S.C. 101.

(Capable of Industrial Application) ซึ่งมีความแตกต่างจากกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศอื่น ๆ ที่มักใช้คำว่า “inventive step” และ “industrial application”[56] อย่างไรก็ตามถ้อยคำและข้อความที่ปรากฏในกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกานั้นถือว่าไม่ขัดต่อความตกลงทริปส์แต่อย่างใด เนื่องจากข้อ 27.1 แห่งความตกลงทริปส์ ได้กำหนดไว้ว่า รัฐภาคีสามารถกำหนดเงื่อนไขการขอรับสิทธิบัตร โดยใช้ข้อความ “ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย” (non-obvious) แทนข้อความ “ขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น” (inventive step) และใช้ถ้อยคำ “เป็นประโยชน์” (useful) แทนข้อความ “สามารถประยุกต์ใช้ได้ทางอุตสาหกรรม” (capable of industrial application) ได้ ซึ่งการกำหนดดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้สอดรับกับถ้อยคำที่ปรากฏในกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกานั่นเอง[57]

อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐอเมริกาไม่ได้บัญญัติข้อยกเว้นในเรื่องการประดิษฐ์ที่ขัดต่อศีลธรรม (Morality) หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย (Public Order) เอาไว้ อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติใด ๆ ที่ยกเว้นการให้การคุ้มครองการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกายึดหลักการสำคัญที่ว่า “สิ่งใด ๆ ก็ตามที่มนุษย์สร้างขึ้นภายใต้ดวงอาทิตย์สามารถขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้” หรือ “Anything under the sun that is made by man is patentable” ซึ่งเป็นการวางหลักโดยศาลสหรัฐอเมริกา[58] ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาเปิดโอกาสให้สิ่งใด ๆ ก็ตามที่ทำขึ้นโดยมนุษย์ ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ย่อมสามารถขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรในสหรัฐอเมริกาได้[59]

เมื่อพิจารณาประเด็นการใช้สิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกาจะพบว่าในสหรัฐอเมริกามีการใช้สิทธิบัตรเข้าไปคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านการให้สิทธิพิเศษแก่การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ไม่ได้มีเรื่องการยกเว้นการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้ โดยกฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐอเมริกาไม่ได้บัญญัติข้อยกเว้นการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้ และไม่มีการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่ขัดต่อศีลธรรมหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยดังเช่นที่ปรากฏในสหราชอาณาจักร จึงทำให้ไม่สามารถตีความกฎหมายไปครอบคลุมถึงกรณีดังกล่าวได้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาคู่มือการตรวจสอบสิทธิบัตร (Manual of Patent Examining Procedure) ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา (United States Patent and Trademark Office: USPTO) เพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรในการประเมินคำขอสิทธิบัตรพบว่าในการตีความคำว่า “ประโยชน์ใช้สอย” (Utility) ได้มีการระบุไว้ว่าการปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรตามมาตรา 35 U.S.C. 101 เนื่องจากการขาดประโยชน์ใช้สอยนั้น ไม่ควรอิงอยู่บนเหตุผลที่ว่าการประดิษฐ์

[56] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 3) 220.

[57] เพิ่งอ้าง.

[58] Diamond v. Chakrabarty 447 US 303 (1980).

[59] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 4) 74.

นั้นไร้สาระ (Frivolous) หลอกลวง (Fraudulent) หรือขัดต่อนโยบายสาธารณะ (Against Public Policy)[60] ดังนั้น แม้ว่าในกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาจะคำนึงถึงการขาดประโยชน์ใช้สอยของการประดิษฐ์เพื่อเป็นเหตุในการปฏิเสธคำขอรับจดทะเบียนสิทธิบัตรที่อาจตีความครอบคลุมไปถึงกรณีการใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมได้ แต่ก็ไม่พบว่ามีการตีความในลักษณะนี้เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในอดีตได้เคยมีคดีที่ศาลสหรัฐอเมริกาได้มีคำพิพากษาว่าเครื่องมือเล่นการพนันเป็นสิ่งที่ไม่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ เช่น ในคดี Chicago Patent v Genco, Inc. ศาลอุทธรณ์ภาคเจ็ดของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินว่าการประดิษฐ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการพนันไม่อาจขอรับสิทธิบัตรได้เนื่องจากขัดต่อนโยบายสาธารณะและศีลธรรมอันดีของประชาชน[61] อย่างไรก็ตาม ภายหลังศาลสหรัฐอเมริกาได้กลับคำวินิจฉัย โดยตัดสินว่าเครื่องมือที่ใช้เล่นการพนันไม่เป็นการประดิษฐ์ที่ขัดต่อนโยบายสาธารณะและศีลธรรมอันดีอีกต่อไปและไม่เป็นสิ่งต้องห้ามในการขอรับสิทธิบัตร ทั้งนี้เนื่องจากในสหรัฐอเมริกาการพนันไม่ได้ถือว่าเป็นสิ่งที่ขัดต่อศีลธรรมอย่างรุนแรงอย่างเช่นในอดีต[62] อีกทั้งสภาคองเกรสก็ไม่ได้ประสงค์ให้กฎหมายสิทธิบัตรเข้ามาใช้อำนาจทางตำรวจของรัฐในการส่งเสริมสุขภาพ ความสงบเรียบร้อย สันติสุข และสวัสดิภาพโดยทั่วไปของชุมชนแต่อย่างใด[63]

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องการประดิษฐ์ที่ส่งผลกระทบในแง่ลบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกาเคยออกสิทธิบัตรเกี่ยวกับสารคาร์โรฟลูออโรคาร์บอนหรือซีเอฟซี (Chlorofluorocarbon: CFC) เป็นครั้งแรกเพื่อใช้เป็นสารทำความเย็นในช่วงปี 1930 ซึ่ง ณ ช่วงเวลานั้นจนถึงช่วงปี 1950 สารซีเอฟซีก็ยังถือว่าเป็น “สารเคมีมหัศจรรย์” (Miracle Chemicals)[64] แต่ในภายในหลัง นักวิทยาศาสตร์พบว่า เมื่อสารซีเอฟซีได้เข้าสู่บรรยากาศ ก็จะทำลายออกซิเจนที่ก่อให้เกิดชั้นโอโซน ทำให้โอโซนถูกทำลาย เมื่อบรรยากาศชั้นโอโซนลดลง ก็จะทำให้รังสีอุตราไวโอเล็ตสามารถส่งมาถึงพื้นโลกได้โดยผ่านช่องต่าง ๆ ในชั้นโอโซนนั่นเอง ซึ่งการที่โอโซนในชั้นบรรยากาศถูกทำลายโดยสารซีเอฟซีนั้นจะทำให้เกิดผลกระทบที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายมากมาย เช่น อันตรายต่อผิวหนัง ดวงตา และระบบภูมิคุ้มกันของมนุษย์และสัตว์ เป็นต้น เนื่องจาก

---

[60] United States Patent and Tradmark Office, ‘2104 Requirements of 35 U.S.C. 101 [R-07.2022]’ <https://www.uspto.gov/web/offices/pac/mpep/s2104.html> สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2567.

[61] Chicago Patent Corporation v. Genco, Inc. 124 F.2d 725 (7th Cir. 1941).

[62] Andrew A. Schwartz, ‘The Patent Office Meets the Poison Pill: Why Legal Methods Cannot Be Patented’ (2007) 20(2) Harvard Journal of Law & Technology 333, 360-361.

[63] Juicy Whip Inc. v. Orange Bang Inc., 185 F.3d 1364, 1367-68, 51 USPQ2d 1700, 1702-03 (Fed. Cir. 1999). ดูประกอบ United States Patent and Trademark Office, 2104 Requirements of 35 U.S.C. 101 [R-07.2022] <https://www.uspto.gov/web/offices/pac/mpep/s2104.html.> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[64] Daniel C. Esty, ‘Environmental Protection in the Information Age’ (2004) 79 New York University Law Review. 115, 132.

ผลกระทบเหล่านี้ ในปี 1990 สหรัฐอเมริกาจึงได้ลงนามในพิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นบรรยากาศโอโซน (Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer) เพื่อห้ามการผลิตสารซีเอฟซี โดยมีข้อยกเว้นที่จำกัดมากสำหรับการใช้ที่จำเป็นเท่านั้น[65] อย่างไรก็ตาม พบว่าภายหลังจากการลงนามสนธิสัญญาดังกล่าว สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกายังคงมีการออกสิทธิบัตรให้กับการประดิษฐ์อีกหลายรายการที่มีการใช้ละอองลอย (Aerosol) ของซีเอฟซี[66] ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกาออกสิทธิบัตรโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์ ทั้งนี้เนื่องจากตามกฎหมายไม่มีการกำหนดข้อยกเว้นเอาไว้ โดยกำหนดเพียงว่าการประดิษฐ์ที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิบัตร จะต้องมีลักษณะครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด ด้วยเหตุนี้ สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกาจึงมักออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในกรณีของซีเอฟซีนั่นเอง[67]

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แม้ในอดีตจะเคยมีกรณีที่ศาลสหรัฐอเมริกาได้นำเอาเหตุผลที่อยู่บนพื้นฐานของการขัดต่อนโยบายสาธารณะหรือศีลธรรมมาใช้ในการพิจารณาเงื่อนไขการมีประโยชน์ใช้สอยของการประดิษฐ์ แต่ตามแนวคำพิพากษาในปัจจุบัน การได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐอเมริกานั้นไม่ได้มีการนำเอาเหตุผลดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาการออกสิทธิบัตรแต่อย่างใด[68] ดังนั้นแม้ว่าหากมีกรณีที่การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของการประดิษฐ์ใดอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม แต่หากการประดิษฐ์ดังกล่าวมีลักษณะครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด อันได้แก่ เป็นการประดิษฐ์ที่ใหม่ (Novelty) ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย (Non-obvious) และมีลักษณะที่เป็นประโยชน์ (Useful) ก็สามารถได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรในสหรัฐอเมริกาได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความแตกต่างจากการคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของสหราชอาณาจักรและอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป

ทั้งนี้ แม้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาจะไม่ได้กำหนดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่ขัดต่อ “ความสงบเรียบร้อยของประชาชน” หรือ “ศีลธรรม” ซึ่งรวมถึงการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม แต่สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า

---

[65] US Environmental Protection Agency, ‘Regulatory History of CFCs and Other Stratospheric Ozone-Depleting Chemicals (to 1993)’ (EPA, 23 April 1993) <https://www.epa.gov/archive/epa/aboutepa/regulatory-history-cfcs-and-other-stratospheric-ozone-depleting-chemicals-1993.html> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[66] Shawn Kolitch, ‘The Environmental and Public Health Impacts of U.S. Patent Law: Making The Case For Incorporating A Precautionary Principle’ (2006) 1 *Environmental Law* 221, 224.

[67] เพิ่งอ้าง.

[68] Andrew A. Schwartz, ‘The Patent Office Meets the Poison Pill: Why Legal Methods Cannot Be Patented’ (2007) 20(2) Harvard Journal of Law & Technology 333, 362.

ของสหรัฐอเมริกา ก็แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการส่งเสริมการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมผ่านระบบสิทธิบัตร โดยได้ริเริ่มโครงการขอรับสิทธิบัตรแบบเร่งรัด (Fast Track) ในการสนับสนุนนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียวผ่านโครงการนำร่องที่ชื่อว่า “โครงการนำร่องบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ” (Climate Change Mitigation Pilot Program) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเร่งรัดกระบวนการตรวจสอบและพิจารณาสิทธิบัตรสำหรับนวัตกรรมที่สามารถช่วยลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศได้ โดยโครงการนี้มีขึ้นเพื่อทดแทน “โครงการนำร่องเทคโนโลยีสีเขียว” (Green Technology Pilot Program) ที่การดำเนินโครงการได้สิ้นสุดลงไปในเดือนมีนาคม ปี 2012[69] โดยโครงการนำร่องเทคโนโลยีสีเขียวนั้นถือเป็นโครงการแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้ยื่นคำขอสิทธิบัตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิทธิบัตรสีเขียว ซึ่งหมายความรวมถึงเทคโนโลยีที่ช่วยลดก๊าซเรือนกระจก อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือพัฒนาพลังงานทดแทน สามารถขอรับการพิจารณาสิทธิบัตรแบบเร่งรัดได้ โดยสามารถช่วยลดระยะเวลาในการพิจารณารับจดทะเบียนสิทธิบัตรซึ่งโดยปกติจะใช้เวลา 2-3 ปี หากเป็นการยื่นคำขอในช่องทางปกติ[70]

ในส่วนการขอรับการพิจารณาสิทธิบัตรแบบเร่งรัดตามโครงการ Climate Change Mitigation Pilot Program ซึ่งเป็นโครงการใหม่ในปี 2022 ที่กำลังดำเนินการอยู่นั้น ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรที่มีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขของโครงการจะได้รับการพิจารณาคำขอสิทธิบัตรของตนอย่างเร่งด่วน โดยไม่เสียค่าธรรมเนียมเพิ่มเติม และไม่ต้องผ่านกระบวนการยื่นคำร้องพิเศษที่มีขั้นตอนซับซ้อนเหมือนกับโครงการอื่น ๆ โดยผู้ที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการนี้จะต้องยื่นคำขอภายในวันที่ 7 มิถุนายน 2027 หรือจนกว่าจะมีคำขอที่ครบตรงตามเงื่อนไขที่กำหนดจำนวน 4,000 รายการ โดยผู้ยื่นคำขอจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ เช่น ต้องเป็นการยื่นคำขอแบบ “nonprovisional patent application” กล่าวคือ ต้องเป็นการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรที่พร้อมสำหรับการตรวจสอบและได้ชำระค่าธรรมเนียมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการยื่นคำขอ โดยต้องเป็นการยื่นคำขอที่ทำผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ของสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา และต้องใช้แบบฟอร์ม PTO/SB/457 ซึ่งเป็นแบบฟอร์มเฉพาะในการยื่นคำร้องและแสดงคำรับรองว่าคำขอรับสิทธิบัตรดังกล่าวเป็นไปตามเงื่อนไขที่โครงการกำหนด เช่น รับรองว่าคำขอสิทธิบัตรดังกล่าวครอบคลุมผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการที่ช่วยบรรเทาการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ โดยการประดิษฐ์ดังกล่าวจะต้องสามารถจัดอยู่ในกลุ่มเทคโนโลยี Y02 ภายใต้ระบบการจำแนกหมวดหมู่ของเทคโนลีภายใต้ Cooperative Patent Classification หรือ CPC ซึ่งเป็นการจัดหมวดหมู่เทคโนโลยีของสิทธิบัตรรวมกันระหว่างการจัดตามหมวดตามหลักของสหรัฐอเมริกากับการจัดหมวดตามหลักสากล (International Patent Classification:

---

[69] United States Patent and Trademark Office, ‘Climate Change Mitigation Pilot Program’ (USPTO, 2022) <https://www.uspto.gov/patents/laws/patent-related-notices/climate-change-mitigation-pilot-program> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[70] Antoine Dechezleprêtre (เชิงอรรถ 5).

IPC) เช่น คำขอรับสิทธิบัตรในกระบวนการที่ออกแบบมาเพื่อจับหรือกำจัดก๊าซมีเทนจะอยู่ภายใต้หมวดหมู่ย่อย Y02C 20/20 ซึ่งหมายถึงเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยเฉพาะ[71] ซึ่งจะทำให้ผู้ยื่นคำขอและผู้ตรวจสอบสามารถระบุได้อย่างง่ายดายว่าการประดิษฐ์ที่มีการอ้างสิทธิ์นั้นเกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร

นอกจากนี้ยังต้องมีการรับรองว่าผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการดังกล่าวได้รับการออกแบบเพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ (ก) กำจัดก๊าซเรือนกระจกที่อยู่ในชั้นบรรยากาศ (ข) ลดและ/หรือป้องกันการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มเติม; และ/หรือ (ค) ตรวจสอบ ติดตาม และ/หรือ ตรวจสอบการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และผู้ยื่นคำร้องเชื่อโดยสุจริตว่าการเร่งรัดกระบวนการตรวจสอบสิทธิบัตรน่าจะส่งผลดีต่อสภาพอากาศ เป็นต้น[72] การใช้แบบฟอร์ม PTO/SB/457 จะช่วยให้**สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา**สามารถตรวจสอบและดำเนินการตามคำร้องได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การใช้แบบฟอร์มจะช่วยให้ผู้สมัครเข้าใจและปฏิบัติตามข้อกำหนดคำร้องของโครงการอีกด้วย[73]

เมื่อผู้สมัครยื่นคำร้องเพื่อขอให้มีการพิจารณาสิทธิบัตรอย่างเร่งด่วนภายใต้โครงการนำร่องดังกล่าว คำร้องจะได้รับการประเมินเมื่อคำขอเป็นไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดและพร้อมสำหรับการตรวจสอบแล้วเท่านั้น โดยหากคำร้องได้รับการอนุมัติคำขอรับสิทธิบัตรดังกล่าวก็จะได้รับการตรวจสอบแบบเร่งด่วน โดยนายทะเบียนสิทธิบัตรจะพิจารณาตรวจสอบคำขอตามหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่ง คำขอรับสิทธิบัตรภายใต้ Climate Change Mitigation Pilot Program จะได้รับการตรวจสอบอย่างเร่งด่วนในขั้นตอนการตรวจสอบการประดิษฐ์ก่อนที่จะมีการออกคำสั่งแรกเป็นลายลักษณ์อักษรของสำนักงานสิทธิบัตร (First Office Action) ไปยังผู้ยื่นคำขอ โดยอาจใช้ระยะเวลาเพียง 2-3 เดือนหลังจากยื่นคำขอเท่านั้น[74] ซึ่งหากเป็นการยื่นผ่านช่องทางปกติอาจจะใช้เวลาถึง 9 เดือนนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร การที่ผู้ยื่นคำขอสามารถทราบผลการตรวจสอบจากพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ภายใน 2-3 เดือนนั้น มีระยะเวลาที่เร็วเทียบเท่ากับการยื่นคำขอผ่านระบบ “Track One Prioritized Examination”[75] ซึ่งเป็นระบบการตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งรัด

---

[71] United States Patent and Tradmark Office (เชิงอรรถ 69).

[72] United States Patent and Tradmark Office, ‘Petition for Climate Change Mitigation Pilot’ <https://www.uspto.gov/sites/default/files/documents/sb0457.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[73] United States Patent and Tradmark Office (เชิงอรรถ 69).

[74] Benjamin Vaughan, ‘Us Patent Trademark Office Expands Climate Change Mitigation Pilot Program’ (Foley Hiag, 12 June 2023) <https://foleyhoag.com/news-and-insights/blogs/energy-and-climate-counsel/2023/june/us-patent-trademark-office-expands-climate-change-mitigation-pilot-program/> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[75] Julia Burke and Michael Spector, ‘USPTO Climate Change Pilot Program’s Debut is Uneven’ (Petition.ai blog 3 May 2023) <https://petition.ai/blog/uspto-climate-change-pilot-programs-debut-is-uneven> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

อีกช่องทางหนึ่งของสหรัฐอเมริกาที่ผู้ขอสามารถได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ภายใน 12 เดือน โดยหากเป็นการยื่นผ่านช่องทางนี้ผู้ยื่นจะต้องเสียค่าธรรมเนียมเพิ่มเติม ในขณะที่การยื่นคำขอผ่าน Climate Change Mitigation Pilot Program นั้นไม่มีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมใด ๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการนี้ค่อนข้างมาก[76]

### 3.3 สาธารณรัฐประชาชนจีน

สาธารณรัฐประชาชนจีนให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. 2527 (Patent Law of the People's Republic of China)[77] นอกจากนี้สาธารณรัฐประชาชนจีนยังได้เข้าร่วมในความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรอีกหลายฉบับ เช่น ความตกลงทริปส์ อนุสัญญากรุงปารีส สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางด้านสิทธิบัตร เป็นต้น โดยการประดิษฐ์ที่สามารถขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้จะต้องเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ กรรมวิธี หรือการปรับปรุงผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีให้ดีขึ้น โดยจะต้องเป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และเป็นการประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม[78] อย่างไรก็ตาม ได้มีการกำหนดข้อยกเว้นสิ่งที่ไม่อาจได้การคุ้มครองสิทธิบัตรไว้ เช่น การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ กฎและวิธีการกระทำทางจิต วิธีการเพื่อตรวจวินิจฉัยหรือเพื่อบำบัดรักษาโรค พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ที่ขัดต่อกฎหมายของประเทศหรือศีลธรรมของสังคมหรือขัดต่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น[79]

กฎหมายสิทธิบัตรแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ได้มีบทบัญญัติที่ยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง โดยมีเพียงการกำหนดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรสำหรับการสร้างสรรค์การประดิษฐ์ใด ๆ ที่ฝ่าฝืนกฎหมายของรัฐ ขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม หรือเป็นผลเสียต่อประโยชน์สาธารณะเอาไว้ในมาตรา 5[80] อย่างไรก็ดี ในแนวทางการตรวจสอบสิทธิบัตรของสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติจีน ได้อธิบายขอบเขตของถ้อยคำว่า "ที่เป็นอันตรายต่อประโยชน์สาธารณะ" (detrimental to public interests) ในมาตรา 5 ว่าหมายถึงการแสวงหาประโยชน์หรือการใช้การประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะหรือสังคม หรืออาจรบกวนความสงบเรียบร้อยของรัฐและสังคม โดยได้มีการยกตัวอย่าง

---

[76] United States Patent and Trademark Office (เชิงอรรถ 69).

[77] China National Intellectual Property Administration, 'Patent Law of the People's Republic of China' (CNIPA, 2023) <https://english.cnipa.gov.cn/col/col3068/index.html> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[78] Patent Law of the People's Republic of China Article 22.

[79] Patent Law of the People's Republic of China Article 5: "No patent right shall be granted for any invention-creation that violates laws or social morality or that is detrimental to the public interests.".

[80] เพิ่งอ้าง.

การสร้างสรรค์การประดิษฐ์ที่อยู่ภายใต้ขอบเขตดังกล่าวซึ่งไม่อาจได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ไว้หลายกรณี โดยได้มีการยกกรณีที่เป็นการแสวงหาประโยชน์หรือการใช้งานการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดมลพิษอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม การสิ้นเปลืองพลังงานหรือทรัพยากรอย่างร้ายแรง การทำลายสมดุลของระบบนิเวศ หรือการทำให้สุขภาพของประชาชนเสื่อมโทรมไว้อีกด้วย[81] นอกจากนี้หากมีกรณีที่สิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียนแล้วเป็นการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง ก็ยังสามารถใช้กระบวนการเพิกถอนสิทธิบัตรในการเพิกถอนสิทธิบัตรที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้ ซึ่งจะสามารถช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากข้อบกพร่องในกระบวนการตรวจสอบและรับจดทะเบียนสิทธิบัตรได้[82] อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันยังไม่พบกรณีที่คำขอสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมถูกปฏิเสธอันเนื่องมาจากการขัดกับผลประโยชน์สาธารณะแต่อย่างใด[83]

ในส่วนของการใช้มาตรการทางนโยบายนั้น ในปี 2012 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีการออกคำสั่งสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาฉบับที่ 65 เพื่อจัดตั้งมาตรการในการตรวจสอบคำขอสิทธิบัตรแบบเร่งด่วน (Administrative Measures on Prioritized Examination of Invention Patent Applications Order No. 65 of the State Intellectual Property Office) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพของโครงสร้างด้านอุตสาหกรรมของประเทศ ซึ่งเป็นไปตามยุทธศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติ[84] ภายใต้มาตรการตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนนี้ สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติจีนจะดำเนินการตรวจสอบสิทธิบัตรที่เป็นไปตามเงื่อนไขให้แล้วเสร็จได้ภายในเวลา 1 ปี โดยในคำสั่งดังกล่าวได้มีการกำหนดประเภทคำขอรับสิทธิบัตรที่สามารถยื่นขอรับการตรวจสอบแบบเร่งด่วนได้ซึ่งรวมถึงคำขอรับสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการประหยัดพลังงานและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมถึงคำขอรับสิทธิบัตรที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสาขาทางเทคนิคที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสีเขียว เช่น เทคโนโลยีคาร์บอนต่ำและการอนุรักษ์ทรัพยากร[85] นอกจากนี้ยังมีการกำหนดเงื่อนไขอื่น ๆ เช่น กำหนดให้การยื่นคำขอรับการตรวจสอบแบบเร่งด่วนจะต้องยื่นทางอิเล็กทรอนิกส์[86] ภายใต้กระบวนการตรวจสอบคำขอแบบเร่งด่วนนี้ย่อมทำให้การประดิษฐ์ที่เป็นมิตร

---

[81] China National Intellectual Property Administration, Patent Examination Guidelines 2023 (CNIPA Office Order No. 78).

[82] Ye Wang (เชิงอรรถ 33).

[83] เพิ่งอ้าง.

[84] Order No. 65 of the State Intellectual Property Office, Administrative Measures on Prioritized Examination of Invention Patent Applications Article 1.

[85] Order No. 65 of the State Intellectual Property Office, Administrative Measures on Prioritized Examination of Invention Patent Applications Article 4.

[86] Order No. 65 of the State Intellectual Property Office, Administrative Measures on Prioritized Examination of Invention Patent Applications Article 6.

ต่อสิ่งแวดล้อมได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรที่รวดเร็วยิ่งขึ้นโดยจะใช้เวลาไม่เกิน 1 ปี ซึ่งสามารถช่วยประหยัดเวลาได้มากเมื่อเทียบกับกระบวนการปกติที่ปกติผู้ยื่นคำขอจะใช้เวลาประมาณ 3-4 ปี ในการขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์[87]

ต่อมาในปี 2017 สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้มีการออก Administrative Measures for Priority Examination of Patents เพื่อเร่งรัดการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรบางประเภท ซึ่งยังคงรวมถึงคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พลังงานและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม[88] โดยสิ่งที่แตกต่างไปจากมาตรการในปี 2012 คือมาตรการในปี 2017 นี้ได้ขยายขอบเขตไปยังคำขอสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์และอนุสิทธิบัตรอีกด้วย ผู้ที่ประสงค์จะยื่นคำขอเพื่อรับการตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนนั้นจะได้รับความเห็นว่าจะได้รับการตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนหรือไม่ภายใน 3 ถึง 5 วันทำการนับจากวันที่ยื่นคำขอ โดยหากเป็นกรณีสิทธิบัตรการประดิษฐ์ หลังจากที่องค์การบริหารทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติของจีนอนุติให้ดำเนินการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์แบบเร่งด่วนก็จะมีการออกหนังสือแจ้งความเห็นการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ครั้งแรกภายใน 45 วัน และดำเนินกระบวนการต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จได้ภายใน 12 เดือน[89] การตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งด่วนสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถช่วยลดระยะเวลาการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรลงไปอย่างมากโดยหากเป็นการยื่นคำขอผ่านระบบปกติจะใช้เวลาประมาณ 22-36 เดือน[90] หากเป็นกรณีอนุสิทธิบัตร จะสามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จทั้งหมดได้ภายใน 2 เดือน[91]

# 4. บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

## 4.1 กฎหมายสิทธิบัตรกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

ประเทศไทยให้การคุ้มครองสิทธิบัตร ภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ความตกลงทริปส์ได้กำหนดเอาไว้ อีกทั้งยังได้เข้าร่วมในความตกลงระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิบัตร อันได้แก่ อนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครอง

---

[87] He Jun, 'From Green Technology to Green Patent – Whether a Special Patent System for Addressing Climate Change is Needed' (2010) 20 Intellectual Property 37, 41.

[88] Administrative Measures for Priority Examination of Patents 2017 Article 3.

[89] Administrative Measures for Priority Examination of Patents 2017 Article 10.

[90] Ye Wang (เชิงอรรถ 33) 10.

[91] Administrative Measures for Priority Examination of Patents 2017 Article 10.

ทรัพย์สินอุตสาหกรรมและสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร โดยกฎหมายสิทธิบัตรไทยไม่ได้ให้การคุ้มครองแต่เฉพาะการประดิษฐ์เท่านั้น แต่ยังคุ้มครองการออกแบบทางอุตสาหกรรม (Industrial Designs) ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรด้วย ซึ่งการคุ้มครองในลักษณะนี้แตกต่างกับกฎหมายของบรรดาประเทศอุตสาหกรรม เช่น สหราชอาณาจักร ที่ได้แยกการคุ้มครองการออกแบบทางอุตสาหกรรมไปไว้ภายใต้กฎหมายอีกระบบหนึ่ง

ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 5 ได้กำหนดให้การประดิษฐ์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรไทยจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการคือ เป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม มาตรา 9 ได้มีการกำหนดให้การประดิษฐ์บางอย่างไม่สามารถขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ ซึ่งรวมถึงการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน[92] โดยสิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุการคุ้มครอง 20 ปี นับแต่วันขอรับการคุ้มครอง นอกจากนี้ยังมีการให้การคุ้มครองอนุสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่ใช้เทคนิคไม่สูงมาก อาจจะเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อย หรือมีวิธีการคิดค้นที่ไม่ยุ่งยากหรือสลับซับซ้อนมากนัก อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนในการขอรับอนุสิทธิบัตรจะมีระยะเวลาสั้นกว่าการขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ค่อนข้างมาก เนื่องจากว่าไม่มีการตรวจสอบก่อนการรับจดทะเบียน

ในส่วนการใช้สิทธิบัตรเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยนั้น จากการศึกษาพบว่ามีการใช้มาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรและมาตรการการให้สิทธิพิเศษที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้

**4.1.1 การยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม**

กฎหมายสิทธิบัตรไทยไม่ได้มีการกำหนดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง โดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ มาตรา 9 (5) ได้เพียงแต่บัญญัติห้ามการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือเสรีภาพของประชาชน เอาไว้ ทั้งนี้คู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญา ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการยกเว้นการคุ้มครองการประดิษฐ์ตามมาตรา 9 (5) ว่าเป็นไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวาย ขัดต่อความสงบของสาธารณชน หรือป้องกันมิให้การประดิษฐ์ดังกล่าวอาจชักนำไปสู่การก่ออาชญากรรม แต่หากเป็นกรณีที่การประดิษฐ์นั้นอาจนำไปสู่การใช้ทั้งในด้านดี และด้านไม่ดี ในกรณีนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องปฏิเสธ

[92] พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 9 (5) “การประดิษฐ์ดังต่อไปนี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติ (5) การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน”.

คำขอรับสิทธิบัตรตามมาตรา 9 (5) แต่อย่างใด[93] จะเห็นได้ว่าทั้งในตัวบทกฎหมายและคู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาต่างก็ไม่ได้กล่าวถึงการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง อีกทั้งไม่เป็นการชัดเจนว่าผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรไทยได้มีการพิจารณาถึงผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมของการประดิษฐ์ภายใต้ข้อยกเว้นดังกล่าวหรือไม่อย่างไร[94]

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความตกลงทริปส์ ข้อที่ 27.2 ซึ่งได้ให้อำนาจรัฐภาคีในการที่จะไม่ให้การคุ้มครองการประดิษฐ์ที่ก่อให้เกิดผลในทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้ข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรบนพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ดังนั้น หากมีการขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่อาจส่งผลในแง่ลบต่อสิ่งแวดล้อม กรมทรัพย์สินทางปัญญาย่อมสามารถปฏิเสธไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรได้โดยอาศัยมาตรา 9 (5) เพื่อป้องกันไม่ให้มีการใช้งานในการประดิษฐ์ดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างแรงต่อสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ตามความตกลงทริปส์ การจะปฏิเสธไม่ให้สิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ตามข้อยกเว้นดังกล่าว จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไข ได้แก่ ต้องมีการห้ามการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิช์หรือห้ามการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในประเทศไทย และการห้ามการใช้งานดังกล่าวต้องเป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างแรงต่อสิ่งแวดล้อม[95] ดังนั้นหากการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม แต่ความเสียหายนั้นไม่ใช่ความเสียหายอย่างร้ายแรง กรมทรัพย์สินทางปัญญาก็ไม่อาจปฏิเสธให้การคุ้มครองสิทธิบัตรได้ นอกจากนี้หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป กฎหมายสิทธิบัตรของสหราชอาณาจักร และกฎหมายสิทธิบัตรของสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็จะพบว่าไม่ได้มีการกำหนดห้ามจดทะเบียนสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายโดยตรงเช่นเดียวกับกฎหมายไทย แต่จะใช้การตีความคำว่า “ความสงบเรียบร้อย” (*Ordre Public*) “นโยบายสาธารณะ” (Public Policy) หรือ “ประโยชน์สาธารณะ” (Public Interest) ว่าให้ครอบคลุมถึงกรณีความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมด้วย โดยจะเห็นได้จากคำวินิจฉัยของพนักงานเจ้าหน้าที่และคู่มือหรือแนวปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ในการพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรในต่างประเทศที่มีการอธิบายว่าถ้อยคำดังกล่าวในกฎหมายนั้นให้รวมถึงกรณีการประดิษฐ์ที่การใช้ประโยชน์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงด้วย ซึ่งหากพิจารณาในแง่นี้ประเทศไทยก็อาจใช้แนวทางการตีความกฎหมายดังกล่าวมาใช้ตีความ คำว่า “ความสงบเรียบร้อยหรือ

---

[93] กรมทรัพย์สินทางปัญญา, คู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรฉบับปี พ.ศ. 2562 2562 30 <https://www.ipthailand.go.th/images/3534/PATENT/PatentDocument.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

[94] สัมภาษณ์ทางแอพพลิเคชั่นซูม นักวิชาการพาณิชย์ชำนาญการพิเศษ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, (9 กุมภาพันธ์ 2567).

[95] จักรกฤษณ์ ควรพจน์ (เชิงอรรถ 3) 200.

ศีลธรรมอันดีของประชาชน อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน” ว่าให้รวมไปถึงการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้ อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏกรณีที่มีการปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรหรือการเพิกถอนสิทธิบัตรอันเนื่องมาจากเหตุผลทางด้านผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยแต่อย่างใด

**4.1.2 การให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม**

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมภายใต้โครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้า (Target Patent Fast-Track) โดยในปี 2565 กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ริเริ่มโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าด้านนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุข (Target Patent Fast-Track: Medical Sciences and Public Health) เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขไปพร้อมกับการขับเคลื่อนให้ประเทศไทยไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยคำขอที่สามารถเข้าร่วมโครงการได้จะต้องเป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่ขอรับความคุ้มครองในเทคโนโลยีเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข[96] ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาพบว่าการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสามารถเข้าร่วมโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรนี้ได้เนื่องจากอยู่ภายใต้ขอบเขตของการสาธารณสุข[97] อย่างไรก็ตาม ไม่พบการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนในประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญาแต่อย่างใดว่าขอบเขตของ “นวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุข” ครอบคลุมถึงนวัตกรรมด้านใดบ้าง

โดยคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการนี้จะได้รับการตรวจสอบโดยเร่งด่วนเป็นกรณีพิเศษ และได้รับการแจ้งผลการพิจารณาสุดท้ายภายในกำหนดเวลา 12 เดือน นับแต่วันที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาประกาศให้เป็นคำขอที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ สำหรับคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ หรือภายใน 6 เดือน นับแต่วันที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาประกาศให้เป็นคำขอที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการสำหรับคำขอรับอนุสิทธิบัตร นอกจากนี้คำขอจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด เช่น เป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่ได้ยื่นไว้ต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญาและผู้ขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ได้ยื่นคำขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์แล้ว เป็นคำขอรับอนุสิทธิบัตรที่ได้ยื่นต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญามาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน เป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่ยื่นในประเทศไทยเป็นที่แรกหรือเป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่ยื่นในประเทศไทยผ่านสนธิสัญญาความร่วมมือ

---

[96] กองสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา (เชิงอรรถ 9).

[97] สัมภาษณ์ทางแอพพลิเคชั่นซูม เจ้าหน้าที่กรมทรัพย์สินทางปัญญา (เชิงอรรถ 94).

ด้านสิทธิบัตรโดยการยื่นคำขอระหว่างประเทศที่สำนักงานรับคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรระหว่างประเทศในประเทศไทย เป็นต้น[98]

## 4.2 บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

### 4.2.1 บทวิเคราะห์สภาพปัญหาการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

#### 4.2.1.1 บทวิเคราะห์สภาพปัญหา

ปัญหาสำคัญของการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมก็คือปัญหาความไม่ชัดเจนของมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดแจ้งว่าให้ “การประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม” เป็นการประดิษฐ์ที่ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรไว้โดยตรง แต่มีบทบัญญัติที่ใกล้เคียงซึ่งก็คือบทบัญญัติในอนุมาตรา 5 ตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ที่กำหนดยกเว้นมิให้ “การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีอนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน” ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศก็จะพบว่า กฎหมายของต่างประเทศก็มิได้กำหนดห้ามการจดทะเบียนสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายโดยตรงเช่นเดียวกับกฎหมายไทย แต่จะใช้การตีความคำว่า “ความสงบเรียบร้อย” (*Ordre Public*) “นโยบายสาธารณะ” (Public Policy) หรือ “ประโยชน์สาธารณะ” (Public Interest) ว่าให้ครอบคลุมถึงกรณีการเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมด้วย โดยจะเห็นได้จากคำวินิจฉัยหรือการที่คู่มือหรือแนวปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ในการพิจารณาคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรที่มีการอธิบายว่าการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วขัดต่อความสงบเรียบร้อย นโยบายสาธารณะ หรือประโยชน์สาธารณะนั้นให้รวมถึงการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงด้วย ดังเช่นในกรณีของสหราชอาณาจักรที่แม้จะไม่ได้มีการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่การใช้ประโยชน์อาจส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง โดยมีการกำหนดยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่การแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ที่ขัดต่อนโยบายสาธารณะ (Public Policy) หรือศีลธรรมอันดี (Morality) เอาไว้ในมาตรา 1 (3) อย่างไรก็ตามเนื่องจากมาตราดังกล่าวได้รับเอาหลักการของมาตรา 53 (a) ของอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปมาใช้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการใช้ประโยชน์ของการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง

[98] กองสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา (เชิงอรรถ 9).

อยู่ภายใต้ขอบเขตของคำว่านโยบายสาธารณะ ดังนั้นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสหราชอาณาจักรสามารถใช้เป็นเหตุแห่งการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ ตามมาตรา 1 (3) เช่นเดียวกันกับการตีความของคณะกรรมการอุทธรณ์ด้านเทคนิคของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปที่มีความเห็นว่า การใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงนั้น อยู่ภายใต้ขอบเขตของคำว่าความสงบเรียบร้อยที่มาตรา 53 (a) แห่งอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปได้กำหนดไว้[99] หรือในกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีน แม้ว่าในบทบัญญัติกฎหมายจะไม่ได้มีการกล่าวถึงประเด็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง แต่ในแนวทางการตรวจสอบสิทธิบัตรของสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติจีนได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ภายในขอบเขตของผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นการประดิษฐ์ที่การใช้ประโยชน์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงย่อมไม่อาจได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรได้เนื่องจากเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์สาธารณะ[100]

โดยหากพิจารณาในแง่นี้ ประเด็นปัญหาก็คือ ประเทศไทยสามารถใช้แนวทางการตีความกฎหมายดังกล่าวมาใช้ตีความ คำว่า “ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน” ให้รวมไปถึงการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าสามารถตีความรวมไปถึงได้ เนื่องจากถ้อยคำในมาตรา 9 (5) มีความหมายกว้างเพียงพอที่จะครอบคลุมการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม โดยการตีความเช่นนี้ย่อมทำได้ เนื่องจากข้อที่ 27.2 แห่งความตกลงทริปส์ ได้เปิดช่องให้ประเทศภาคีใช้ข้อยกเว้นในการคุ้มครองสิทธิบัตรเพื่อคุ้มครอง “ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี” ให้รวมไปถึงการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงเอาไว้ อีกทั้งกฎหมายสิทธิบัตรของต่างประเทศก็กำหนดไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ถ้อยคำที่ใช้ในมาตรา 9 (5) นั้นมีความหมายกว้างว่าถ้อยคำที่ใช้ในกฎหมายของต่างประเทศที่ใช้เพียงแค่คำว่า “ความสงบเรียบร้อย” หรือ “นโยบายสาธารณะ” หรือ “ประโยชน์สาธารณะ” แต่ของไทยมีการเพิ่มคำว่า “อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน” ซึ่งหากการใช้ประโยชน์ในประดิษฐ์นั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงก็ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่ออนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชนได้

แต่อย่างไรก็ดี หากมีการตีความมาตรา 9 (5) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ว่าให้ครอบคลุมถึงการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมด้วยแล้ว อาจเกิดปัญหาตามมาในหลายประเด็น ดังนี้

---

[99] UK Intellectual Property Office (เชิงอรรถ 21).

[100] China National Intellectual Property Administration (เชิงอรรถที่ 81).

**(1) ปัญหาผลของการตีความมาตรา 9 (5) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522**

ตามคำแนะนำขององค์การการค้าโลก แม้ว่าความตกลงทริปส์จะอนุญาตให้รัฐภาคีสมาชิกสามารถกำหนดบทบัญญัติยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรหรือเพิกถอนสิทธิบัตรได้ในกรณีที่การใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์นั้นอาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง แต่ก็มีเงื่อนไขว่าในกฎหมายของรัฐสมาชิกนั้นจะต้องมีกฎหมายอื่นที่ห้ามการใช้การประดิษฐ์นั้นด้วย และต้องเป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม มิฉะนั้น การไม่รับจดสิทธิบัตรดังกล่าวจะไม่ทำให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด เนื่องจากแม้การประดิษฐ์นั้นจะไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรก็จะมีผลเป็นเพียงการห้ามบุคคลอื่นนำวิธีการประดิษฐ์ไปใช้เท่านั้น ไม่ได้รวมถึงการห้ามนำการประดิษฐ์นี้ไปใช้โดยสิ้นเชิง และหากมีการใช้เงื่อนไขนี้ในการไม่รับจดสิทธิบัตรโดยไม่มีกฎหมายอื่นห้ามการใช้ไว้ ประเทศไทยก็อาจตกเป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามความตกลงทริปส์ ซึ่งอาจส่งผลเสียหายต่อประเทศไทยในทางอื่น หรืออาจถูกตอบโต้ในทางอื่นได้

นอกจากนี้ ด้วยความไม่ชัดเจนของถ้อยคำในกฎหมายที่ต้องอาศัยการตีความประกอบแล้ว อาจทำให้เกิดการโต้แย้ง และเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางจนอาจเกิดความไม่เป็นธรรมในการพิจารณารับจดสิทธิบัตรก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความว่าอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องมีระดับหรือขนาดเท่าใดจึงจะถึงขนาดที่เจ้าหน้าที่จะปฏิเสธการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากคู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาต่างก็ไม่ได้กล่าวถึงการประดิษฐ์ที่อาจส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้แต่อย่างใด ดังนั้น การพิจารณาว่าการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมคืออะไร มีลักษณะอย่างไรจึงขาดแนวทางที่ชัดเจนสำหรับผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรว่าในการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรจะต้องมีการพิจารณาถึงผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมของการประดิษฐ์ภายใต้ข้อยกเว้นดังกล่าวหรือไม่อย่างไร ซึ่งแตกต่างจากสาธารณรัฐประชาชนจีนที่แม้ว่าในกฎหมายสิทธิบัตรจะไม่ได้มีการกำหนดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรดังกล่าวเอาไว้ แต่มีการกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนในแนวทางการตรวจสอบสิทธิบัตรว่าผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ภายในขอบเขตของผลประโยชน์สาธารณะ

**(2) ปัญหาความเหมาะสมในการใช้มาตรการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม**

สืบเนื่องมาจากในต่างประเทศ ดังเช่นในสหราชอาณาจักร หรือการขอรับสิทธิบัตรภายใต้อนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป แม้กฎหมายจะให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิเสธการจดทะเบียนสิทธิบัตรรวมไปถึงมีอำนาจเพิกถอนสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมภายใต้ข้อยกเว้นที่อยู่บนพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่จากการศึกษาในทางปฏิบัติพบว่าประเทศเหล่านั้นกลับไม่ค่อยนำเงื่อนไขดังกล่าวนี้มาใช้ในการปฏิเสธ

ไม่รับจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือเพิกถอนสิทธิบัตรแต่อย่างใด[101] ทั้งนี้เนื่องจากในต่างประเทศมีแนวคิดที่ว่ากฎหมายสิทธิบัตรไม่ได้ทำหน้าที่ในเรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้คนคิดค้นการประดิษฐ์ใหม่ ๆ และหากการใช้ประโยชน์การประดิษฐ์ที่มาจากสิทธิบัตรนั้นสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ก็ควรจะเป็นกฎหมายอื่น ๆ ที่ควรจะทำหน้าที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในการห้ามการใช้การประดิษฐ์นั้น

นอกจากนี้ ในสหรัฐอเมริกาก็ได้ใช้แนวทางที่แตกต่างออกไป โดยกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาไม่ได้มีการบัญญัติข้อยกเว้นในเรื่องการประดิษฐ์ที่ขัดต่อศีลธรรมหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยเอาไว้ อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติใด ๆ ที่ยกเว้นการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งตามแนวคำพิพากษาของศาลในปัจจุบัน การได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐอเมริกานั้นก็ไม่ได้มีการนำเอาเหตุผลทางศีลธรรมหรือนโยบายสาธารณะมาประกอบการพิจารณาการออกสิทธิบัตรแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ หากมีกรณีที่การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของการประดิษฐ์ใดอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง แต่หากการประดิษฐ์ดังกล่าวมีลักษณะครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรในสหรัฐอเมริกาได้ ดังเช่นกรณีที่สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกาเคยออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับสารซีเอฟซี[102] โดยแม้ว่าต่อมาในภายในหลังจะได้รับการยืนยันทางวิทยาศาสตร์แล้วว่า เมื่อสารซีเอฟซีได้เข้าสู่บรรยากาศ ก็จะทำลายออกซิเจนที่ก่อให้เกิดชั้นโอโซน ทำให้โอโซนถูกทำลาย ซึ่งการที่โอโซนในชั้นบรรยากาศถูกทำลายโดยสารซีเอฟซีนั้นจะทำให้เกิดผลกระทบที่เป็นอันตรายมากมาย ไม่ว่าจะเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์ สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐอเมริกาก็ยังคงมีการออกสิทธิบัตรให้กับการประดิษฐ์อีกหลายรายการที่เกี่ยวข้องกับสารซีเอฟซี ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากว่าการประดิษฐ์ที่แม้ส่งผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง หากมีลักษณะครบองค์ประกอบตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ก็สามารถได้รับสิทธิบัตรในสหรัฐอเมริกาได้

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าสาเหตุที่ในทางปฏิบัติในต่างประเทศที่ไม่ได้มีการใช้มาตรการนี้กับการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอาจจะเนื่องจากมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือกฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศนั้นมีมาตรฐานที่ค่อนข้างสูง จึงอาจจะไม่มีความจำเป็นที่จะใช้มาตรการตามกฎหมายสิทธิบัตรในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมซ้ำซ้อนไปอีก แต่สำหรับประเทศไทยที่กฎหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือมาตรฐานในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมยังไม่เข้มแข็งมากนัก การใช้มาตรการดังกล่าวนี้อาจช่วยเสริม

---

[101] European Patent Office, Guidelines for Examination in the EPO: G-II 4.1 Exceptions to Patentability 2024 <https://www.epo.org/en/legal/guidelines-epc/2024/g_ii_4_1.html> สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567.

[102] Shawn Kolitch (เชิงอรรถ 66) 224.

มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยนอกจากจะเป็นข้อยกเว้นที่พนักงานเจ้าหน้าที่สามารถใช้ในการปฏิเสธไม่รับจดทะเบียนสิทธิบัตรได้แล้ว ยังรวมไปถึงการเพิกถอนการคุ้มครองสิทธิบัตรต่อการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น หากมีกรณีที่การประดิษฐ์บางอย่างเมื่อนำมาใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง เจ้าหน้าที่ก็สามารถใช้มาตรการดังกล่าวนี้เพิกถอนสิทธิบัตรของการประดิษฐ์นั้นได้ อันเป็นการลงโทษผู้ก่อให้เกิดมลพิษอีกประการหนึ่งตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายที่เสนอให้ผู้ที่ทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมคุณภาพลงหรือผู้ก่อมลพิษจะต้องรับผิดชอบต่อมลพิษที่เกิดขึ้น[103] นอกจากนี้การใช้มาตรการนี้ในการไม่รับจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือเพิกถอนสิทธิบัตรนี้ในทางปฏิบัติจะเป็นการส่งสัญญาณต่อนักประดิษฐ์หรือนักลงทุนว่าจะต้องระมัดระวังไม่คิดค้นการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมหรือเป็นแรงจูงใจให้บุคคลเหล่านี้คิดค้นสร้างการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่ากฎหมายสิทธิบัตรไม่ควรส่งเสริมให้มีการคิดค้นการประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี หรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม

**(3) ปัญหาการพิจารณาระดับการเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม**

จากการศึกษากฎหมายต่างประเทศพบว่าประเทศที่มีข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่หรือกรณีการถูกเพิกถอนสิทธิบัตรด้วยเหตุดังกล่าว จะกำหนดว่าการเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องเป็นอันตรายในระดับร้ายแรง (Serious) ซึ่งตามอนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรปได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโดยการชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์ที่มนุษยชาติที่จะได้รับจากสิทธิบัตรนั้นกับความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นว่าคุ้มค่าหรือได้สัดส่วนกันหรือไม่ ดังเช่นในคดี Harvard/Onco-mouse ที่คณะกรรมการของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปได้มีความเห็นว่า ในการพิจารณาประเด็นดังกล่าวจะต้องใช้วิธีการชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบระหว่างความทุกข์ทรมานของสัตว์กับประโยชน์ที่มนุษย์จะได้รับจากการประดิษฐ์ดังกล่าว ซึ่งในคดีนี้คณะกรรมการตรวจสอบคำขอได้มีคำวินิจฉัยว่าในกรณีนี้ประโยชน์ที่สังคมจะได้รับจากการคิดค้นวิธีรักษาโรคมะเร็งนั้นมีน้ำหนักมากกว่าความทุกข์ทรมานของสัตว์ ดังนั้นการประดิษฐ์ดังกล่าวจึงไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี จึงสามารถรับจดทะเบียนสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ดังกล่าวได้

ในประเด็นนี้ ประเทศไทยก็สามารถนำหลักการดังกล่าวมาใช้ได้ โดยอาจจะกำหนดไว้ในคู่มือการตรวจสอบสิทธิบัตรว่า ในการพิจารณาว่าการใช้งานการประดิษฐ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงหรือไม่นั้น ให้ใช้การชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบระหว่าง

---

[103] Adis Israngkura, 'The Polluter-Pays Principle: So Who Pays?' (1996) 3 TDRI Quarterly Review 12-15 <https://www.thaiscience.info/journals/Article/TQR/10475 122.pdf> สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567.

ผลประโยชน์ที่มนุษยชาติที่จะได้รับจากการประดิษฐ์นั้นกับความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมว่าส่วนไหนมีน้ำหนักมากกว่ากัน โดยหากประโยชน์ที่มนุษยชาติจะได้รับจากการประดิษฐ์นั้นมีมากกว่าก็อาจรับจดทะเบียนสิทธิบัตรดังกล่าวได้

**(4) ปัญหาภาระการพิสูจน์ความเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม**

การห้ามจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือการให้อำนาจรัฐในการเพิกถอนสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องมีขั้นตอนสำคัญคือขั้นตอนการพิสูจน์ว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงจริง ซึ่งหากพิจารณาจากหน่วยงานที่รับจดสิทธิบัตรของประเทศไทยในปัจจุบันซึ่งก็คือกรมทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งตามกฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องการรับรองและคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้น กรมทรัพย์สินทางปัญญาอาจขาดบุคลากรหรือทรัพยากรที่เพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าการประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรนั้นเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงจริงหรือไม่ อย่างไร ดังนั้น ปัญหาของการพิสูจน์ดังกล่าวอาจทำให้การไม่รับจดทะเบียนหรือการเพิกถอนสิทธิบัตรดังกล่าวไม่อาจเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ดี การไม่รับจดทะเบียนการประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้ โดยหลักแล้วจะต้องมีกฎหมายอื่นห้ามการใช้การประดิษฐ์นั้นในเชิงพาณิชย์ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวก็จะต้องมีหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายซึ่งจะเป็นผู้มีอำนาจเชี่ยวชาญในการตรวจพิสูจน์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ซึ่งตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้ให้อำนาจแก่อธิบดีในการขอให้ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรของรัฐ หรือสำนักงานหรือองค์การสิทธิบัตรของรัฐต่างประเทศหรือระหว่างประเทศตรวจสอบการประดิษฐ์ว่าเป็นการประดิษฐ์ตามมาตรา 9 หรืออีกนัยหนึ่งคือกรมทรัพย์สินทางปัญญาอาจร้องขอให้หน่วยงานอื่น ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญอื่นตรวจสอบว่าการประดิษฐ์นั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงหรือไม่ก็ได้[104]

นอกจากนี้ในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 27 ยังได้ให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ในการเรียกผู้ขอรับสิทธิบัตรมาให้ถ้อยคำชี้แจงหรือให้ส่งเอกสารหรือสิ่งใดเพิ่มเติมได้ ดังนั้นเจ้าหน้าที่อาจใช้อำนาจตามมาตราดังกล่าวนี้ในการให้ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรต้องเป็นผู้แสดงพยานหลักฐานยืนยันว่าการประดิษฐ์ของตนไม่ได้เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด

**4.2.1.2 ข้อเสนอแนะ**

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้เขียนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาดังนี้

---

[104] พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 25 : “เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาออกสิทธิบัตร อธิบดีอาจขอให้ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์การของรัฐ หรือสำนักงานหรือองค์การสิทธิบัตรของรัฐต่างประเทศ หรือระหว่างประเทศตรวจสอบการประดิษฐ์ตามมาตรา 5 มาตรา 6 มาตรา 7 มาตรา 8 และมาตรา 9 หรือรายละเอียดการประดิษฐ์ตามมาตรา 17 (3) ตามคำขอรับสิทธิบัตรได้ และอธิบดีอาจให้ถือว่าการปฏิบัติงานในการตรวจสอบนั้นเป็นการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ได้”.

**ประการแรก** ควรเพิ่ม “การประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” ให้เป็นเหตุหนึ่งในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรตามมาตรา 9 (5) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ให้ชัดแจ้ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าการประดิษฐ์ที่ผลจากการใช้งานการประดิษฐ์นั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมย่อมไม่อาจได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร นอกจากนี้การใช้ถ้อยคำดังกล่าวยังทำให้การประเมิน “ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์การประดิษฐ์นั้น อาจเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วหรือเป็นความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ ซึ่งการตีความในลักษณะนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมากกว่า นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ “หลักการป้องกันไว้ล่วงหน้า” (Precautionary Principle) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถใช้มาตรการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไว้ก่อนล่วงหน้าได้ แม้จะไม่มีข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้น[105] ซึ่งในกรณีนี้ รัฐสามารถใช้บทบัญญัติข้อยกเว้นดังกล่าวเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมเมื่อมีภัยคุกคามที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ปรากฏแน่ชัดก็ตาม นอกจากนี้ ควรเพิ่มเงื่อนไขในการใช้เหตุยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรดังกล่าวนี้หรือเพิกถอนสิทธิบัตรไว้ในคู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วยว่าจะต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายอื่นห้ามการใช้ในประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของการประดิษฐ์ที่อาจเกิดขึ้นได้จากการใช้สิทธิบัตรนี้และการห้ามการใช้งานดังกล่าวเป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้เงื่อนไขนี้สอดคล้องกับความตกลงทริปส์และเพื่อให้การทำงานของผู้ตรวจสอบเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ถูกต้อง และชัดเจน

ทั้งนี้ แม้ว่าในต่างประเทศ เช่น สหราชอาณาจักรและสาธารณรัฐประชาชนจีน กฎหมายสิทธิบัตรจะไม่ได้บัญญัติเรื่องเงื่อนไขการยกเว้นการคุ้มครองแก่การประประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเอาไว้โดยตรง แต่ได้มีการกำหนดไว้ในคู่มือหรือแนวปฏิบัติของพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าข้อยกเว้นที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย นโยบายสาธารณะ หรือประโยชน์สาธารณะนั้น ให้รวมถึงกรณีการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้งานอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงด้วย ซึ่งก็อาจทำให้มีประเด็นข้อถกเถียงได้ว่าคู่มือดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้ในการจำกัดสิทธิของผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรหรือไม่อย่างไร ดังนั้น จึงควรกำหนดไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายในระดับรัฐบัญญัติ ไม่ใช่ในกฎหมายลำดับรองหรือในคู่มือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการแก้ไขพระราชบัญญัติเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาดำเนินการ เนื่องจากต้องผ่านขั้นตอนทางกฎหมายหลายประการ ดังนั้น มาตรการระยะสั้นที่สามารถดำเนินการได้ทันทีคือ กรมทรัพย์สินทางปัญญาควรปรับปรุงคู่มือการตรวจสอบสิทธิบัตรในส่วนที่

[105] The Rio Declaration on Environment and Development, Principle 15 – The Precautionary Approach.

เกี่ยวข้องกับ “การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน” ตามมาตรา 9 (5) แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ โดยเพิ่มเติมให้ชัดเจนว่าถ้อยคำดังกล่าวครอบคลุมถึงกรณีที่การประดิษฐ์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรมีแนวทางที่ชัดเจนในการปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่มีลักษณะดังกล่าวได้

**ประการที่สอง** ควรเพิ่มเติมหลักการชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบในการพิจารณาว่าการประดิษฐ์นั้นอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมถึงระดับที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแล้วหรือไม่ อย่างไร ในคู่มือการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อให้เจ้าหน้าที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณารับจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอให้เพิกถอนสิทธิบัตร นอกจากนี้ควรเพิ่มเติมในคู่มือการตรวจสอบดังกล่าวด้วยว่าทั้งนี้ในการประเมินระดับความอันตรายที่อาจเกิดจากการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ดังกล่าวว่าอาจก่อให้เกิด “ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง” หรือไม่นั้น พนักงานเจ้าหน้าที่อาจขอให้ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรของรัฐ หรือสำนักงานหรือองค์การสิทธิบัตรของรัฐต่างประเทศหรือระหว่างประเทศตรวจสอบการประดิษฐ์ว่าการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์นั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงหรือไม่ ตามความในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522

**ประการที่สาม** ควรเพิ่มรายการในคำขอรับสิทธิบัตรตามมาตรา 17 หรืออาจเพิ่มในกฎกระทรวงว่าให้มีข้อความหรือการบรรยายรับรองเกี่ยวกับการไม่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม หรือข้อความที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นได้ในการประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตร พร้อมแนบหลักฐานตามสมควร เพื่อเป็นหลักฐานให้เจ้าหน้าที่ได้ใช้ประกอบในการพิจารณาตรวจสอบว่าจะสามารถรับจดทะเบียนสิทธิบัตรนี้ได้หรือไม่

**ประการที่สี่** ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 25 ที่ให้อำนาจอธิบดีในการขอให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรของรัฐอื่นในการตรวจสอบการประดิษฐ์ตามมาตรา 9 ว่าให้อธิบดีสามารถร้องขอต่อหน่วยงานอื่นได้ทั้งในขั้นตอนการออกสิทธิบัตรและการเพิกถอนสิทธิบัตรด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากตัวบทกฎหมายใช้คำว่าเพื่อประโยชน์ในการพิจารณา “ออก” สิทธิบัตร ดังนั้น คำนี้จึงอาจถูกตีความว่าใช้ได้เฉพาะกรณีที่เจ้าหน้าที่จะพิจารณาว่าจะรับจดทะเบียนสิทธิบัตรเท่านั้น ไม่รวมถึงกรณีที่เจ้าหน้าที่จะเพิกถอนสิทธิบัตรด้วยเหตุที่การประดิษฐ์นั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง

**4.2.2 บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม**

**4.2.2.1 บทวิเคราะห์สภาพปัญหา**

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรในโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าประเภทนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุข (Target Patent Fast-Track:

Medical Sciences and Public Health) ตามประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา เรื่อง โครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้า (Target Patent Fast-Track) ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2566 ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้ได้รวมถึงการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมด้วย แต่อย่างไรก็ดี การใช้โครงการนี้ในการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อาจก่อให้เกิดประเด็นปัญหา ดังนี้

**(1) ปัญหาการเป็นมาตรการทางนโยบาย**

มาตรการนี้มีลักษณะเป็นมาตรการทางนโยบายโดยแท้ เนื่องจากประกาศฉบับนี้ไม่ได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดยตรง แต่เป็นการใช้อำนาจทั่วไปของกรมทรัพย์สินทางปัญญาตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 โดยใช้การเร่งรัดระยะเวลาในการพิจารณารับจดสิทธิบัตรที่มีลักษณะตามที่โครงการกำหนดให้รวดเร็วกว่าการรับจดสิทธิบัตรประเภทอื่น ซึ่งการใช้มาตรการนี้ก็จะขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลและผู้บริหารของกรมทรัพย์สินทางปัญญาในแต่ละช่วงเวลา อาจไม่ยั่งยืนหรือสามารถถูกยกเลิกไม่ให้สิทธิพิเศษเมื่อใดก็ได้ นอกจากนี้ ยังอาจทำให้โครงการนี้อาจถูกโต้แย้งในเรื่องการเลือกปฏิบัติและการใช้ดุลพินิจประเภทของการประดิษฐ์ที่ภาครัฐส่งเสริมได้อีกด้วย

แม้การใช้เป็นมาตรการทางนโยบายจะมีข้อดีในแง่ของความยืดหยุ่นว่าสามารถปรับประเภทของการประดิษฐ์ที่รัฐต้องการจะส่งเสริมได้ในแต่ละช่วงเวลาที่อาจแตกต่างกันไปและขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารในขณะนั้น แต่หากปรับให้เป็นมาตรการทางกฎหมายโดยการบัญญัติเป็นช่องทางพิเศษสำหรับการประดิษฐ์ที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ในตัวกฎหมายโดยตรงก็จะช่วยสร้างความมั่นคงและแน่นอนในด้านการบังคับใช้ ซึ่งจะเป็นการส่งสัญญาณเชิงบวกและสร้างแรงจูงใจให้กับนักประดิษฐ์มุ่งมั่นคิดค้นการประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่มีส่วนช่วยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม มาตรการนี้จะช่วยเสริมสร้างกรอบการคุ้มครองที่ชัดเจนและยั่งยืนในการสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมที่ส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ส่วนในประเด็นข้อพิจารณาที่ว่าการกำหนดไว้เป็นช่องทางในกฎหมายจะถือเป็นการเลือกปฏิบัติหรือไม่นั้น ผู้เขียนเห็นว่ากรณีนี้รัฐสามารถทำได้เนื่องจากรัฐมีความผูกพันต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชนอยู่แล้วที่จะต้องดำเนินการให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 (2) ก็ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้อง “อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู ดังนั้น การส่งเสริม บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน...” ซึ่งการกำหนดช่องทางดังกล่าวไว้ในกฎหมายจะช่วยให้เกิดความยั่งยืนในการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้

**(2) ปัญหาความชัดเจนของเนื้อหาโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้า**

สำหรับโครงการปัจจุบันของไทยที่สามารถนำมาปรับใช้กับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ก็คือโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าด้านนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุขนั้น

ซึ่งหากพิจารณาในเนื้อหาของโครงการจะพบว่าอาจจะยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะดึงดูดให้ผู้ยื่นคำขอสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากประกาศของกรมทรัพย์สินทางปัญญาแล้วพบว่าไม่ได้มีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนแต่อย่างใดว่า “นวัตกรรมทางด้านสาธารณสุข” ครอบคลุมถึงนวัตกรรมด้านใดบ้าง และครอบคลุมถึงนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ซึ่งความไม่ชัดเจนดังกล่าวนี้อาจทำให้ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไม่อาจทราบได้ว่าตนสามารถยื่นคำขอเข้าร่วมโครงการดังกล่าวเพื่อเร่งรัดการพิจารณาและการตรวจสอบสิทธิบัตรได้

หากเปรียบเทียบกับต่างประเทศ จะพบว่าทั้งสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน ต่างก็มีการกำหนดชื่อโครงการและขอบเขตที่ชัดเจนสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แม้ว่าเงื่อนไขภายใต้โครงการในสองประเทศนี้จะมีความเฉพาะเจาะแตกต่างกัน โดยโครงการ “Green Channel” ของสหราชอาณาจักร แม้ว่าจะไม่ได้มีการกำหนดประเภทของเทคโนโลยีสีเขียวที่สามารถเข้าร่วมโครงการได้ไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง แต่ผู้สมัครสามารถขอเข้าร่วมโครงการได้ตราบใดที่มีการยืนยันที่สมเหตุสมผลว่าการประดิษฐ์นั้นมีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่สหรัฐอเมริกา โครงการ “Climate Change Mitigation Pilot Program” มีการกำหนดขอบเขตที่แคบกว่าโดยกำหนดให้การประดิษฐ์ภายใต้คำขอนั้น ๆ จะต้องสามารถจัดอยู่ในกลุ่มเทคโนโลยี Y02 ซึ่งเป็นการจำแนกกลุ่มสำหรับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาหรือปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภายใต้ CPC ได้และยังต้องมีการรับรองว่าผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการดังกล่าวได้รับการออกแบบเพื่อวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ และในส่วนของประเทศจีนนั้น แม้ว่าจะไม่ได้มีการออกมาตรการสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่ภายใต้มาตรการหลักซึ่งก็คือ “Administrative Measures for Priority Examination of Patents” ที่วัตถุประสงค์เพื่อเร่งรัดการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรบางประเภทนั้น ได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่า คำขอรับสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พลังงานและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สามารถยื่นคำขอผ่านช่องทางนี้ได้ ซึ่งการที่แต่ละประเทศมีการระบุชัดเจนว่าการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเป็นกรอบกว้าง ๆ ดังเช่นสหราชอาณาจักรและประเทศจีน หรือการระบุประเภทเทคโนโลยีย่อย ๆ เอาไว้ดังเช่นสหรัฐอเมริกา ต่างก็ช่วยสร้างความชัดเจน แน่นอน ให้กับผู้ยื่นคำขอในการที่จะพิจารณาเบื้องต้นว่าคำขอของตนสามารถขอรับสิทธิพิเศษตามโครงการดังกล่าวได้หรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์นวัตกรรมเหล่านี้ด้วย

โดยการดำเนินการที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศดังที่กล่าวมานี้ย่อมให้ผลที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ การกำหนดขอบเขตที่ค่อนข้างกว้างดังเช่นที่มีการกำหนดในสหราชอาณาจักรและสาธารณรัฐประชาชนจีนทำให้มีคำขอสิทธิบัตรหลั่งไหลเข้ามาเพื่อขอรับสิทธิพิเศษในการขอเร่งรัดกระบวนการพิจารณาและตรวจสอบสิทธิบัตรค่อนข้างมาก และเป็นการเปิดโอกาสให้กับการประดิษฐ์

ทุกประเภทที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสามารถยื่นคำขอรับสิทธิพิเศษได้ ในขณะที่การกำหนดกรอบแบบสหรัฐอเมริกาทำให้บางการประดิษฐ์ที่แม้จะเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่หากไม่สามารถจัดอยู่ในกลุ่มเทคโนโลยีย่อยตามที่สหรัฐอเมริกาได้กำหนดไว้ก็ไม่อาจขอรับสิทธิพิเศษในการตรวจสอบคำขอแบบเร่งด่วนได้ แต่ก็จะสามารถทำให้การประดิษฐ์บางประเภท เช่น การประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาหรือปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สหรัฐอเมริกาต้องการส่งเสริมได้รับสิทธิพิเศษจากโครงการดังกล่าวอย่างแท้จริง นอกจากนี้การใช้ถ้อยคำและการกำหนดเงื่อนไขที่เฉพาะเจาะจงสามารถพิสูจน์ได้ก็จะทำให้ง่ายต่อการตรวจสอบ อีกทั้งยังอาจกำหนดเงื่อนไขให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศในแต่ละช่วงเวลาได้ เช่น ในกรณีของประเทศไทยที่ตอนนี้กำลังเผชิญกับปัญหาเรื่องควันพิษ PM 2.5 ดังนั้น หากหยิบยกกรณีนี้มากำหนดเป็นเงื่อนไขว่าการประดิษฐ์ใดที่จะสามารถแก้ไขหรือบรรเทาปัญหามลพิษ PM 2.5 จะได้รับการพิจารณาในช่องทางพิเศษก็อาจจะช่วยจูงใจให้เกิดการคิดค้นการประดิษฐ์ที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากขึ้น เป็นต้น

**(3) ปัญหาภาระการพิสูจน์ว่าการประดิษฐ์นั้นมีลักษณะทางสิ่งแวดล้อมที่กำหนดหรือไม่**

ในการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในช่องทางพิเศษสำหรับการประดิษฐ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องมีการพิสูจน์ว่าการประดิษฐ์นั้นมีลักษณะทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดหรือไม่ และภาระการพิสูจน์ดังกล่าวจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายใด ในส่วนของประเทศไทยนั้นภายใต้โครงการสิทธิบัตรมุ่งเป้าด้านนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุขนั้น ได้มีการกำหนดให้ใช้แบบฟอร์มเฉพาะเพื่อขอเข้าร่วมโครงการ ซึ่งแบบฟอร์มนี้ได้กำหนดให้ผู้ยื่นคำขอเขียนอธิบายว่าการประดิษฐ์ตามคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรของเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมตามที่โครงการกำหนดอย่างไร โดยการกำหนดให้อธิบายในลักษณะนี้เป็นเพียงการกำหนดให้อธิบายความเชื่อมโยงของการประดิษฐ์และประเภทของนวัตกรรมที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น ซึ่งในกรณีที่มีคำขอเกี่ยวกับการประดิษฐ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการนี้ ผู้ยื่นคำขอก็เพียงแต่จะต้องอธิบายว่าการประดิษฐ์ของตนมีความเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้านสาธารณสุขอย่างไรเท่านั้น แต่ไม่ได้มีการกำหนดให้ผู้ยื่นคำขอมีภาระการพิสูจน์ที่จะต้องอธิบายว่าการประดิษฐ์ของตนนั้นเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่กำหนดหรือไม่อย่างไร ดังนั้นแบบฟอร์มดังกล่าวจึงอาจยังไม่เหมาะสมหากจะนำมาปรับใช้กับกรณีที่ต้องการจะส่งเสริมให้การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสามารถยื่นคำขอเพื่อรับสิทธิพิเศษตามโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าด้านสาธารณสุขได้

หากเปรียบเทียบกับต่างประเทศ โดยหลักแล้วในต่างประเทศจะกำหนดให้ผู้ยื่นคำขอเป็นผู้รับรองเบื้องต้นว่าการประดิษฐ์ตามคำขอของตนมีลักษณะตรงตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้อย่างไร ดังเช่นในสหราชอาณาจักรได้มีการกำหนดให้ผู้ยื่นคำขออธิบายว่าการประดิษฐ์ของตนเป็นมิตรต่อ

สิ่งแวดล้อมอย่างไรให้ชัดเจนและสมเหตุสมผลโดยไม่ต้องยื่นหลักฐานประกอบ ทั้งนี้สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาของสหราชอาณาจักรจะไม่ดำเนินการตรวจสอบโดยละเอียดเกี่ยวกับการยืนยันเหล่านี้ แต่หากการเขียนอธิบายดังกล่าวไม่ชัดเจน คำขอดังกล่าวก็จะไม่ได้รับอนุมัติให้เข้าร่วมโครงการ “Green Channel” ในส่วนของสหรัฐอเมริกานั้น ได้กำหนดให้ผู้ยื่นคำขอภายใต้โครงการ “Climate Change Mitigation Pilot Program” ต้องใช้แบบฟอร์ม PTO/SB/457 ซึ่งเป็นแบบฟอร์มเฉพาะในการยื่นคำร้องและแสดงคำรับรองว่าคำขอรับสิทธิบัตรดังกล่าวเป็นไปตามเงื่อนไขที่โครงการกำหนด ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยสร้างหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการพิจารณาของพนักงานเจ้าหน้าที่โดยพิจารณาจากเอกสารของผู้ยื่นคำขอเป็นหลัก การกำหนดให้เป็นภาระของผู้ยื่นคำขอที่จะต้องรับรองว่าการประดิษฐ์ของตนที่นำมาขอจดสิทธิบัตรมีลักษณะทางสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่กำหนดนั้นสามารถช่วยลดภาระของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้หรือไม่ เนื่องจากภาระในการพิสูจน์จะตกอยู่กับผู้ยื่นคำขอ โดยหากผู้ยื่นคำขอไม่สามารถแสดงหลักฐานที่ชัดเจนได้ว่าการประดิษฐ์ตามคำขอมีลักษณะตรงตามเงื่อนไขที่กำหนด เจ้าหน้าที่ก็สามารถปฏิเสธคำขอดังกล่าวไม่ให้ได้รับสิทธิพิเศษตามโครงการได้

**(4) ปัญหาสิทธิพิเศษที่ได้รับยังไม่จูงใจเพียงพอ**

เงื่อนไขการได้รับการพิจารณาและตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งรัดของประเทศไทยตามโครงการเร่งสิทธิบัตรมุ่งเป้าที่มีในปัจจุบันอาจยังไม่จูงใจให้มีการนำเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมายื่นคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตร อันเนื่องมาจากเหตุผลในประเด็นระยะเวลาในการได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรและประเด็นเงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการ

ในประเด็นระยะเวลาในการได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตรนั้น ตามประกาศของกรมทรัพย์สินทางปัญญา คำขอที่จะสามารถเข้าร่วมโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าได้ จะต้องเป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่ได้ยื่นคำขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์ ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แล้ว จึงเท่ากับว่าจะต้องเป็นคำขอที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบเบื้องต้นและการประกาศโฆษณาแล้วเท่านั้น จึงจะสามารถเข้ากระบวนการตรวจสอบแบบเร่งรัดนี้ได้ โดยในประกาศดังกล่าวได้ระบุไว้ว่าพนักงานเจ้าหน้าที่จะเร่งรัดการตรวจสอบและพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการโดยจะพิจารณาและแจ้งผลการพิจารณาสุดท้ายภายในกำหนดเวลา 12 เดือนนับแต่วันที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ประกาศให้เป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ จึงเท่ากับว่าแม้จะเป็นคำขอที่ได้รับการตรวจสอบและการพิจารณาแบบเร่งรัดตามโครงการนี้ก็ยังคงอาจใช้ระยะเวลาเกิน 12 เดือน หากนับระยะเวลารวมทั้งหมดจากวันยื่นคำขอจนถึงวันที่ได้รับการออกสิทธิบัตร ซึ่งจะระยะเวลาดังกล่าวอาจจะยังเป็นระยะเวลาที่ไม่จูงใจมากพอแก่ผู้ขอรับสิทธิบัตร

หากเปรียบเทียบกับต่างประเทศจะพบว่า แม้สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาของแต่ละประเทศจะมีขั้นตอนและการบริหารจัดการโครงการตรวจสอบสิทธิบัตรแบบเร่งรัดที่แตกต่างกัน แต่กรอบการทำงานพื้นฐานก็อยู่บนวัตถุประสงค์เดียวกันคือต้องการให้คำขอรับสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมได้รับการพิจารณาและการตรวจสอบที่รวดเร็วขึ้น ซึ่งสามารถช่วยย่นระยะเวลาที่ใช้ในการขอรับสิทธิบัตรลงไปได้อย่างมาก เช่น การยื่นคำขอผ่าน Green Channel ในสหราชอาณาจักรที่สามารถได้รับสิทธิบัตรได้ภายในเวลาเพียง 9 เดือนแทนที่จะต้องรอ 2-3 ปี หากเป็นการยื่นขอรับสิทธิบัตรทั่วไปผ่านช่องทางปกติ หรือในกรณีของสหรัฐอเมริกา คำขอรับสิทธิบัตรภายใต้โครงการนำร่องบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศจะได้รับการตรวจสอบอย่างเร่งด่วนในขั้นตอนการตรวจสอบการประดิษฐ์ก่อนที่จะมีการออกคำสั่งแรกเป็นลายลักษณ์อักษร (First Office Action) ไปยังผู้ยื่นคำขอ ซึ่งจะใช้ระยะเวลาเพียง 2-3 เดือนหลังจากยื่นคำขอ รวมถึงในกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีน หากเป็นกรณีที่องค์การบริหารทรัพย์สินทางปัญญาแห่งชาติของจีนยินยอมให้ดำเนินการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์แบบเร่งด่วนก็จะมีการออกหนังสือแจ้งความเห็นการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ครั้งแรกภายใน 45 วัน และดำเนินกระบวนการต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จได้ภายใน 12 เดือน ซึ่งล้วนแล้วแต่ทำให้ได้รับสิทธิบัตรการประดิษฐ์เร็วขึ้นเป็นอย่างมากหากเปรียบเทียบกับช่องทางปกติ

ในส่วนของประเด็นเงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการนั้นตามประกาศของกรมทรัพย์สินทางปัญญา หนึ่งในเงื่อนไขสำคัญของคำขอที่จะสามารถเข้าร่วมโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าได้จะต้องเป็นคำขอรับสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตรที่ยื่นในประเทศไทยเป็นที่แรกหรือยื่นผ่านสำนักงานรับคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรระหว่างประเทศในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ความสำคัญและต้องการผลักดันนวัตกรรมทรัพย์สินทางปัญญาที่มีการยื่นขอรับการจดทะเบียนสิทธิบัตรและอนุสิทธิบัตรในประเทศไทยเป็นที่แรกให้ได้รับการคุ้มครองที่เร็วขึ้น[106] ซึ่งการกำหนดเงื่อนไขในลักษณะนี้แม้ว่าจะเป็นส่งเสริมให้งานวิจัยและนวัตกรรมตามเงื่อนไขที่สร้างสรรค์ในประเทศไทยได้รับการจดทะเบียนสิทธิบัตร หรือเป็นการช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ที่ต้องการได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรและต้องการนำการประดิษฐ์ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ในประเทศไทยเป็นที่แรก อย่างไรก็ตาม การกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวทำให้คำขอรับสิทธิบัตรที่ได้ยื่นในประเทศอื่นมาก่อนแล้วไม่สามารถได้รับประโยชน์จากช่องทางนี้ได้ ทำให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์เหล่านี้ที่แม้ว่าการประดิษฐ์ตามคำขอจะมีลักษณะแห่งการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่ประเทศไทยต้องการจะส่งเสริมอาจขาดแรงจูงใจในการขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทยหรือไม่มีสิทธิได้รับสิทธิพิเศษจากการเร่งรัดกระบวนการพิจารณาและตรวจสอบสิทธิบัตรตามโครงการ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ อาจส่งผลทำให้ไม่เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการลงทุนจากต่างประเทศ เนื่องจากสิทธิบัตรเป็นกลไกสำคัญ

[106] สัมภาษณ์ทางแอพพลิเคชั่นซูม เจ้าหน้าที่กรมทรัพย์สินทางปัญญา (เชิงอรรถ 94).

ที่จะช่วยทำให้เกิดการแพร่กระจายในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ในการประดิษฐ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวัตกรรมเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักถูกคิดค้นและได้รับการคุ้มครองในประเทศพัฒนาแล้ว ดังนั้นหากประเทศไทยต้องการให้มีการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีเหล่านี้สู่ประเทศไทยผ่านกลไกสิทธิบัตร ก็ควรจะใช้โครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าเพื่อดึงดูดและสร้างแรงจูงใจให้มีการขอรับสิทธิบัตรเหล่านี้ในประเทศไทยแม้ว่าจะเป็นคำขอที่มีการยื่นขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรที่ประเทศอื่นแล้วก็ตาม

หากเปรียบเทียบกับต่างประเทศ จะพบว่าทั้งในสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนต่างก็ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นคำขอรับสิทธิบัตรที่ยื่นขอที่ประเทศของตนเป็นที่แรกในโครงการพิจารณาสิทธิบัตรแบบเร่งรัดของตน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้คำขอสิทธิบัตรจากประเทศที่หากเป็นไปตามเงื่อนไขที่แต่ละประเทศกำหนดก็สามารถยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโครงการดังกล่าวและมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์จากการพิจารณาและการตรวจสอบคำขอแบบเร่งด่วนได้ ซึ่งการไม่จำกัดเงื่อนไขในลักษณะนี้ก็ทำให้มีปริมาณคำขอที่ต้องการเข้าร่วมโครงการดังกล่าวในประเทศเหล่านี้มีจำนวนค่อนข้างมาก

**4.2.2.2 ข้อเสนอแนะ**

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้เขียนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาดังนี้

**ประการแรก** เพื่อสร้างความแน่นอน ชัดเจน และช่วยให้เกิดความยั่งยืนในการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 และกฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตราดังกล่าวซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการออกสิทธิบัตร โดยควรเพิ่มเติมข้อความในวรรคสอง ของมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตรว่า “ให้จัดให้มีช่องทางและกระบวนการพิเศษสำหรับการยื่นและพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไข หลักเกณฑ์และขั้นตอนที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง” ทั้งนี้เพื่อเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรที่มีความชัดเจนแน่นอนจูงใจให้นักประดิษฐ์ที่คิดค้นการประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดความยั่งยืนในการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งนี้ ในกฎกระทรวงควรจะต้องมีรายละเอียดที่จำเป็นในการพิจารณา เช่น แบบฟอร์มคำขอควรจะมีการกำหนดให้ผู้ยื่นคำขอบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์ของตนอย่างชัดเจนว่าเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรและให้การรับรองว่าการประดิษฐ์ตามขอเป็นไปตามเงื่อนไขอื่น ๆ ที่กำหนดอย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดให้เป็นภาระของผู้ยื่นคำขอที่จะต้องรับรองว่าการประดิษฐ์ของตนที่นำมาขอจดสิทธิบัตรในช่องทางพิเศษนี้มีลักษณะทางสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่กำหนด อันเป็นแนวทางเดียวกันกับที่สหราชอาณาจักร

และสหรัฐอเมริกาใช้ เพื่อเป็นการลดภาระของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้หรือไม่

นอกจากนี้ในการกำหนดขอบเขตของการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่สามารถยื่นคำขอผ่านช่องทางพิเศษนั้น หากว่ามีการกำหนดขอบเขตไว้ไม่รัดกุมเพียงพอหรือใช้ถ้อยคำที่กว้างเกินไป เช่น กำหนดว่าการประดิษฐ์นั้นจะต้องมีลักษณะที่ “เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” หรือ “มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม” ก็อาจทำให้ช่องทางพิเศษกลายเป็นช่องทางปกติทั่วไปที่ใคร ๆ ก็สามารถยื่นคำขอได้ และอาจสร้างภาระที่เกินสมควรให้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการพิจารณาตรวจสอบคำขอเหล่านี้แบบเร่งรัด ดังนั้น ในกฎกระทรวงควรกำหนดให้เป็นอำนาจของอธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญาในการกำหนดประเภทของเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่ต้องการจะส่งเสริมในช่วงเวลานั้น ๆ ไว้เป็นการเฉพาะ หรือกำหนดเงื่อนไขให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศในแต่ละช่วงเวลาได้ ดังเช่นในกรณีของสหรัฐอเมริกาที่มีการกำหนดประเภทของเทคโนโลยีที่สามารถขอรับสิทธิพิเศษได้เป็นการเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของประเทศไทยที่ตอนนี้กำลังเผชิญกับปัญหาเรื่องควันพิษ PM 2.5 ดังนั้น หากหยิบยกกรณีนี้มากำหนดเป็นเงื่อนไขว่าการประดิษฐ์ใดที่จะสามารถแก้ไขหรือบรรเทาปัญหามลพิษ PM 2.5 จะได้รับการพิจารณาในช่องทางพิเศษก็อาจจะช่วยจูงใจให้เกิดการคิดค้นการประดิษฐ์ที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้มากขึ้น หรืออาจกำหนดประเภทของเทคโนโลยีที่ต้องการจะสนับสนุนเป็นการเฉพาะ เช่นเทคโนโลยีเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Tech) ซึ่งเป็นหนึ่งในประเภทเทคโนโลยีที่ประเทศไทยให้การสนับสนุน ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยตั้งเป้าหมายลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกลง 40% ภายในปี 2573 เป็นต้น นอกจากนี้การกำหนดเงื่อนไขให้เฉพาะเจาะจงจะอำนวยความสะดวกทั้งฝ่ายผู้ยื่นคำขอและพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจสอบที่จะสามารถเข้าใจเงื่อนไขนั้นได้โดยไม่ต้องตีความอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการแก้ไขพระราชบัญญัติต้องผ่านกระบวนการทางกฎหมายหลายขั้นตอน ดังนั้น มาตรการระยะสั้นที่ทางกรมทรัพย์สินทางปัญญาสามารถดำเนินการได้ทันทีคือการปรับปรุงโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรประเภทนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุข โดยระบุให้ชัดเจนว่าขอบเขตของนวัตกรรมที่สามารถเข้าร่วมโครงการเร่งรัดนี้รวมถึงการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าผู้พัฒนานวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสามารถเข้าร่วมและได้รับประโยชน์จากโครงการนี้ได้

**ประการที่สอง** เพื่อจูงใจให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่เข้าเงื่อนไขตามที่กรมทรัพย์สินทางปัญญากำหนดยื่นคำขอผ่านช่องทางพิเศษ กรมทรัพย์สินทางปัญญาไม่ควรจำกัดเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นคำขอที่ได้มีการยื่นขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์แล้วเท่านั้นจึงจะสามารถขอรับการพิจารณาสิทธิบัตรแบบเร่งรัดได้ ทั้งนี้ เมื่อการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรผ่านช่องทางพิเศษหากพนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาคำขอแล้วเห็นว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ตามเงื่อนไขที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้กำหนดไว้ ก็จะได้รับอนุมัติให้เข้าสู่กระบวนการตรวจคำขอแบบเร่งรัดในทุกขั้นตอน ทั้งนี้กรมทรัพย์สินทางปัญญาควรจะกำหนดกรอบระยะเวลาเอาไว้ในกฎกระทรวงว่า คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่ได้รับการอนุมัติเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบแบบเร่งรัดนี้จะได้รับพิจารณาและแจ้งผลการพิจารณาสุดท้ายภายในกำหนดเวลา 12 เดือนนับแต่วันที่คำขอดังกล่าวได้รับการอนุมัติให้เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากกรอบระยะเวลาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา หรือสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ส่วนใหญ่แล้วกระบวนการพิจารณาคำขอสิทธิบัตรการประดิษฐ์ผ่านช่องทางพิเศษมักจะเสร็จสิ้นภายในเวลา 12 เดือนหรือเร็วกว่านั้น

นอกจากนี้ กรมทรัพย์สินทางปัญญาควรยกเลิกเงื่อนไขที่กำหนดว่าจะต้องเป็นคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์หรืออนุสิทธิบัตรที่ยื่นในประเทศไทยเป็นที่แรกหรือยื่นผ่านสำนักงานรับคำขอจดทะเบียนสิทธิบัตรระหว่างประเทศในประเทศไทยเท่านั้น เพื่อจูงใจให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้กำหนดไว้ โดยแม้ว่าจะเป็นคำขอได้ยื่นขอรับการคุ้มครองในประเทศอื่นมาก่อนแล้ว ก็สามารถมาขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทยผ่านช่องทางพิเศษได้หากเป็นไปตามหลักการให้สิทธิที่จะขอรับความคุ้มครองก่อน (Right of Priority) ซึ่งกำหนดในความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิบัตรระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญากรุงปารีสที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก โดยอนุสัญญานี้อนุญาตให้ผู้ยื่นขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรที่ได้ขอรับสิทธิไว้ในประเทศภาคีแห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว สามารถยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์เดียวกันนั้นได้อีกในประเทศภาคีอื่น ๆ หากได้ทำการยื่นคำขอภายในระยะเวลา 12 เดือน นับจากวันยื่นคำขอครั้งแรก[107] การปรับเงื่อนไขดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ในการประดิษฐ์ดังกล่าวในประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นการช่วยให้มีการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีในนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจากประเทศอื่น ๆ มายังประเทศไทยผ่านกลไกสิทธิบัตรอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่มีการใช้ในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ต่างก็ไม่ได้มีการกำหนดเงื่อนไขในลักษณะดังกล่าว โดยหากกรมทรัพย์สินทางปัญญามีความกังวลเกี่ยวกับจำนวนคำขอสิทธิบัตรที่ต้องการยื่นขอผ่านช่องทางพิเศษอาจมีมากจนเกินไปจนอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการพิจารณาและตรวจสอบคำขอให้แล้วเสร็จภายในกรอบเวลาที่กำหนดอันเนื่องมาจากข้อจำกัดในเรื่องบุคลากรและปัจจัยอื่น ๆ ทางกรมทรัพย์สินทางปัญญาก็อาจมีการจำกัดจำนวนคำขอในแต่ละเดือนเอาไว้หรือกำหนดกรอบเวลาในการยื่นคำขอในแต่ละเดือน เช่น การกำหนดให้ยื่นคำขอภายในวันที่ 1-10 ของทุกเดือนดังที่มีการใช้อยู่แล้วในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการคำขอเกิดประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับกำลังคนและทรัพยากรของหน่วยงาน

[107] Paris Convention for the Protection of Industrial Property 1883 Article 4(C)(1).

**ประการที่สาม** เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ในงานวิจัยและการสร้างสรรค์นวัตกรรมเกี่ยวกับการประดิษฐ์ที่เป็นมิตรโดยนักประดิษฐ์ไทย ควรมีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักประดิษฐ์หรือบริษัทผู้เป็นเจ้าของการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์แทนที่จะขอรับการคุ้มครองอนุสิทธิบัตร เนื่องจากสิทธิบัตรการประดิษฐ์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านการส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียวและการนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และสิทธิเด็ดขาดที่ผู้ทรงสิทธิจะได้รับเป็นเวลา 20 ปีนั้นสามารถช่วยสร้างแรงจูงใจและความมั่นใจให้แก่ผู้ทรงสิทธิหรือนักลงทุนได้ว่าจะสามารถแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แต่เพียงผู้เดียวและได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ ในการที่นักลงทุนจะพิจารณาการลงทุนในเทคโนโลยีสีเขียวหรือในอุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือความมั่นใจว่าการลงทุนดังกล่าวจะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าและความสามารถในการสร้างกำไรได้มากพอที่จะคุ้มค่ากับจำนวนเงินทุนที่ได้ลงทุนไป ดังนั้น หากเป็นกรณีที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้อนุสิทธิบัตรที่ระยะเวลาในการแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์สูงสุดเพียง 10 ปี จึงไม่น่าจะสร้างแรงจูงใจที่เพียงพอแก่นักลงทุน อีกทั้งประเทศอุตสาหกรรมหลาย ๆ ประเทศ เช่น สหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาต่างก็ไม่ได้ให้การคุ้มครองประเภทนี้ ซึ่งอาจทำให้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องไม่เป็นที่ดึงดูดแก่นักลงทุนหรือภาคธุรกิจ และอาจจะทำให้ในท้ายที่สุด การประดิษฐ์นั้นไม่ได้ถูกนำไปใช้งานจริงในเชิงพาณิชย์ ซึ่งก็จะไม่เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมแต่อย่างใด ดังนั้น การคุ้มครองนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียวภายใต้อนุสิทธิบัตรจึงอาจไม่เหมาะสมและเพียงพอที่จะคุ้มครองและส่งเสริมการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีสีเขียวไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังพบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของสิทธิบัตรการประดิษฐ์เป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นกับนักประดิษฐ์หรือผู้ที่ประสงค์จะยื่นขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตร โดยผู้ยื่นขอมักมองว่ากระบวนการพิจารณาสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้นใช้ระยะเวลาที่ค่อนข้างนาน ซึ่งส่งผลให้ในบางครั้งผู้ยื่นคำขอตัดสินใจที่จะขอรับอนุสิทธิบัตรแทนเนื่องจากมีกระบวนการพิจารณาที่รวดเร็วกว่ามาก[108] ดังนั้นรัฐควรมีมาตรการในการให้ความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญและประโยชน์ของสิทธิบัตรการประดิษฐ์ รวมถึงข้อเปรียบเทียบระหว่างสิทธิบัตรการประดิษฐ์และอนุสิทธิบัตรว่าความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร รวมถึงข้อดีและข้อเสีย เพื่อที่จะทำให้เจ้าของผลงานทางปัญญาดังกล่าวเลือกการคุ้มครองที่เหมาะสมกับการประดิษฐ์ของตนเองอันจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

นอกจากนี้ ภาครัฐควรสร้างตลาดสำหรับสินค้าเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของเทคโนโลยีดังกล่าว โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญาควรเข้าร่วมกับแพลตฟอร์มเทคโนโลยีสีเขียวระหว่างประเทศขององค์การ

[108] สัมภาษณ์ทางแอพพลิเคชั่นซูม เจ้าหน้าที่กรมทรัพย์สินทางปัญญา (เชิงอรรถ 94).

ทรัพย์สินทางปัญญาโลกหรือโครงการ “WIPO GREEN” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกที่มีวัตถุประสงค์หลักในการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้การแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีเป็นไปอย่างง่ายขึ้นผ่านการเชื่อมโยงระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ที่ต้องการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว อันจะเป็นการช่วยขยายตลาดให้กับผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมของไทยหรือส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในเทคโนโลยีด้านนี้อันจะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีต่อไป

## 5. บทสรุป

ในปัจจุบัน กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยยังไม่สามารถใช้เป็นกลไกในการส่งเสริมคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมและเพียงพอ ทั้งในแง่การยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม และในแง่การส่งเสริมการให้การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร โดยในต่างประเทศได้มีการใช้สิทธิบัตรในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านทั้งมาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรและมาตรการทางนโยบาย กล่าวคือ สหราชอาณาจักรและสาธารณรัฐประชาชนจีนต่างก็ใช้ทั้งมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางนโบยายในการใช้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ในส่วนของสหรัฐอเมริกานั้นจะเป็นการใช้มาตรการทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรเป็นหลัก โดยในประเทศไทยเองก็มีการใช้มาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีอนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน และมีการใช้มาตรการทางนโยบายโดยการให้สิทธิพิเศษแก่คำขอรับสิทธิบัตรในโครงการเร่งรัดสิทธิบัตรมุ่งเป้าประเภทนวัตกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุข แต่อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวยังไม่มีความเหมาะสมและเพียงพอที่จะนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการใช้สิทธิบัตรในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมาย ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดยเพิ่มการประดิษฐ์ที่หากมีการใช้ประโยชน์อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงเป็นเหตุหนึ่งในมาตรา 9 (5) ที่สามารถใช้ในการยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรได้ และควรกำหนดให้การประดิษฐ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้รับสิทธิพิเศษในการยื่นคำขอรับจดทะเบียนไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าวด้วย เพื่อทำให้เป็นมาตรการที่มีความยั่งยืนต่อไป